

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**Diplomsko delo
univerzitetnega programa**

VPLIVI BOLONJSKE REFORME

Tjaša Gabrovšek

Ljubljana, september 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo
univerzitetnega programa

VPLIVI BOLONJSKE REFORME

Kandidatka: Tjaša Gabrovšek
Številka indeksa: 04036064

Mentor: izredni profesor dr. Zdravko Pečar

Ljubljana, september 2009

POVZETEK

Področje visokega šolstva predstavlja eno izmed pomembnejših področij v sodobni družbi. Živimo v času nenehnega učenja, izobraževanja, usposabljanja. Povečujejo se gospodarski trgi, trgi dela, posledično z njimi pa tudi konkurenca. Zato Slovenija, pa tudi Evropa, potrebujeta visoko izobraženo delovno silo, ki se bo sposobna spopasti tako z domačo kot tujo konkurenco, predvsem pa z državami iz tretjega sveta. Tako je prišlo do ideje o prenovi visokega šolstva, ki je sedaj že v polnem teku. Imenuje se Bolonjska reforma. Izvedena je bila na podlagi Bolonjske deklaracije, ki so jo sprejeli ministri evropskih držav. Ena izmed prvih podpisnic je bila tudi Slovenija. Bolonjski proces, ki vzpostavlja novo vez med visokim šolstvom in trgom delovne sile, naj bi ob zaključku izobraževanja po novih programih na trg poslal bolj izobraženo in kvalitetnejšo delovno silo. Zavedati pa se moramo, da je z uvedbo bolonjskega sistema prišlo do velikih sprememb visokega šolstva tako v Sloveniji kot drugod po Evropi. Te so za seboj potegnile različne razprave, podana so bila negativna in pozitivna mnenja. Učinek in posledice teh sprememb bodo vidne šele čez nekaj let. Takrat pa bo tudi pravi čas, da se poda realna ocena uspešnosti reforme.

Ključne besede: visoko šolstvo, Bolonjska reforma, bolonjski proces, Bolonjska deklaracija, izobrazba, spremembe.

SUMMARY

Field of the higher education represents one of the major areas in modern society. We live in a time of continuous learning, education, training. The economic markets, labour markets are increasing and with them also competition. Therefore Slovenia and as well Europe require a highly educated workforce, to be able to cope with both, domestic and foreign competition, especially with countries in the Third World. And that lead us to the idea of higher education reform, which is now in full swing. It is called the Bologna reform. It has been carried out under the Bologna Declaration, wich was signed by ministers of European countries. One of the first countries which signed it, was also Slovenia. Bologna proces, which creates a new link between higher education and labor markets, should at the end of training, which is based on new programs, launched workforce with higher quality and which is more educated. We must also be aware, that the introduction of the Bologna system bring major changes in Slovenian and also European higher education system. That bring up various debates with negative and positive feedback. The impact and consequences of these changes will be visible in few years. And then will be a good time to make a realistic assessment of the effectiveness of the reform.

Keywords: higher education, the Bologna reform, the Bologna process, the Bologna Declaration, education, changes.

KAZALO

POVZETEK.....	ii
SUMMARY.....	iii
1 UVOD	1
1.1 IZHODIŠČE DIPLOMSKEGA DELA.....	1
1.2 NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA.....	1
1.3 METODE DELA	2
1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	2
2 BOLONJSKI PROCES.....	3
2.1 POTEK BOLONJSKEGA PROCESA.....	3
2.2 GLAVNI DOKUMENTI	4
2.2.1 Magna Charta Universitatum.....	4
2.2.2 Lizbonska konvencija.....	4
2.2.3 Sorbonska deklaracija.....	5
2.2.4 Bolonjska deklaracija.....	5
2.2.5 Praški komunike.....	5
2.2.6 Berlinski komunike.....	7
2.2.7 Bergenski komunike.....	9
2.2.8 Londonski komunike.....	10
2.2.9 Leuvenski komunike.....	11
3 BOLONJSKI PROCES IN VISOKO ŠOLSTVO V SLOVENIJI.....	16
3.1 SLOVENSKI VISOKOŠOLSKI SISTEM.....	16
3.2 IZVAJALCI VISOKOŠOLSKEGA ŠTUDIJA.....	17
3.3 AVTONOMIJA VISOKOŠOLSKIH ZAVODOV.....	17
3.4 USTANAVLJANJE VISOKOŠOLSKIH ZAVODOV	18
3.5 BOLONJSKI PROCES IN VISOKO ŠOLSTVO V SLOVENIJI	18
3.6 DELODAJALCI IN POZNAVANJE REFORME VISOKEGA ŠOLSTVA V SLOVENIJI IN EVROPI.....	21
4 PODROČJA SPREMENB V PRIMERJAVI S STARIM NAČINOM IZVAJANJA ŠTUDIJA	24
4.1 NOVA STRUKTURA ŠTUDIJA	24
4.2 KREDITNI SISTEM.....	25
4.3 FINANCIRANJE ŠTUDIJA.....	27
4.4 PRILOGA K DIPLOMI.....	28
4.5 STOPNJA OZIROMA RAVEN IZOBRAZBE.....	29
5 BOLONJSKA REFORMA IN FAKULTETA ZA UPRAVO.....	31
5.1 FAKULTETA ZA UPRAVO.....	31
5.2 POSTOPEK UVAJANJA BOLONJSKE REFORME.....	32
5.2.1 Visokošolski študijski program uprava I. stopnja.....	32

5.2.2 Univerzitetni študijski program uprava I. stopnja	33
5.2.3 Univerzitetni študijski program upravna informatika I. stopnja	33
5.2.4 Magistrski študijski program uprava	33
5.2.5 Skupni magistrski študijski program management v upravi.....	34
5.2.6 Skupni magistrski program finance in računovodstvo v Evropski Uniji (FINAC)	34
5.2.7 Pridobljeni nazivi in stopnja izobrazbe po končanem študiju.....	35
5.2.8 Zaključne ugotovitve	37
6 ZAKLJUČEK.....	39
LITERATURA.....	42
VIRI	43
PRAVNI VIRI	44
SEZNAM SLIK	45
SEZNAM TABEL.....	45
IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA	46

1 UVOD

1.1 IZHODIŠČE DIPLOMSKEGA DELA

Vsebina diplomskega dela opisuje reformo visokega šolstva oziroma bolonjski proces. Gre za reformo, ki ni bila izvedena samo pri nas, ampak tudi v večini evropskih držav. Izvedena je bila na podlagi Bolonjske deklaracije, ki so jo sprejeli ministri evropskih držav. Ena izmed prvih podpisnic pa je bila tudi Slovenija.

Področje visokega šolstva sodi med pomembna področja v sodobni družbi. Vsakodnevni tempo življenja narekuje visok ritem. Vsak dan se srečujemo z novimi inovacijami, novimi problemi, novimi izzivi. Živimo v času, v katerem se povečujejo gospodarski trgi, trgi dela in z njimi tudi konkurenca. Za dobro razvit trg dela, visoko gospodarsko rast in s tem tudi državno blaginjo pa so potrebni diplomanti in magistri z veliko kakovostnega znanja. Prav to pa je pripeljalo do sprejetja Bolonjske deklaracije, dokumenta, s katerim se je začela nujna reforma visokega šolstva.

Države podpisnice so se obvezale, da bodo do leta 2010 izvedle reformo in s tem približale oziroma naredile evropski visokošolski prostor celovit in zanimiv za študente, ki prihajajo iz neevropskih držav. Reforma naj bi pripomogla, da bi bil konkurenčen najbolj razvitim svetovnim državam, predvsem Združenim državam Amerike. Tako se od podpisa pogodbe pa vse do danes in tudi v prihodnje evropski ministri s področja visokega šolstva dobivajo na sestankih. Na vsaki dve leti jih gosti eno izmed evropskih mest. Na koncu sprejmejo tako imenovane komunique, ki so namenjeni postavljanju prihodnjih ciljev in analiziranju preteklega in obstoječega stanja.

Vsaka reforma obstoječega stanja zahteva najprej preučitev situacije, določitev kritičnih točk in načrt preureditve. Najbolj pomemben pa je čas. Kajti ponavadi preteče veliko časa, preden spoznamo ali je bila reforma pravilno izvedena in s tem koristna ali pa smo povzročili škodo, ki ne bi nastala brez reforme.

1.2 NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Za omenjeno temo sem se odločila, ker sem opazila, da študentje nismo dovolj informirani o vsebini reforme. Vseskozi se govori samo o bolonjskem sistemu, nič pa, kaj je, zakaj je nastal, kakšne spremembe prinaša. Zato se pojavljajo tudi mnoga in prepogosta vprašanja študentov v zvezi s trajanjem študija, vsebino študija, stopnjo izobrazbe in strokovnim nazivom.

Tako je namen tega diplomskega dela čim boljše predstaviti nov študijski sistem od samega začetka sprejetja Bolonjske deklaracije pa vse do danes, ko so večinoma uvedene že vse spremembe.

1.3 METODE DE LA

Pri izdelavi diplomskega dela bom uporabila več vrst metod. Med njimi metodo deskripcije, s pomočjo katere bom poskušala čim boljše povzeti poglede različnih avtorjev na področju bolonjske reforme. Komparativna metoda mi bo pomagala primerjati star in nov sistem študija, saj bom ugotavljala sorodnosti in povezave med sistemoma. S pomočjo metod sinteze in dedukcije pa bom poskušala poglede različnih avtorjev in svoje ugotovitve strniti v zaključke.

1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DE LA

Diplomsko delo je sestavljeno iz šestih poglavij. Po prvem poglavju, ki je namenjeno uvodu, bom opisala bolonjski proces. Opisala bom celoten proces in vse pomembne dokumente, ki so ga zaznamovali. Pozornost bom posebej namenila Bolonjski deklaraciji in njenim ključnim načelom. Ta so tudi v celoti prenovila evropski visokošolski sistem.

V tretjem poglavju se bom dotaknila Zakona o visokem šolstvu, ki smo ga morali zaradi uvedbe bolonjske reforme dodobra spremeniti. Od sprejetja do danes je tako doživel kar nekaj sprememb. Povzela bom samo najpomembnejše in jih tudi opisala.

V četrtem poglavju bom obravnavala področja sprememb, ki so bila izvedena v slovenskem visokošolskem prostoru. Glede teh področij se ponavadi pojavlja tudi največ vprašanj in nasprotovanj stroke ter študentov.

V petem poglavju pa se bom osredotočila na Fakulteto za upravo Univerze v Ljubljani in bolonjski sistem. Predvsem me bo zanimalo, kakšne študijske programe so oblikovali glede na določila Bolonjske deklaracije, kako hitro so jih uvedli in predvsem če so oblikovani tako, da nam omogočajo kvaliteten študij, preko katerega bomo pridobili znanje, s katerim bomo ob zaključku študija konkurenčni na trgu delovne sile.

V šestem poglavju bom povzela svoje ugotovitve in podala svoje lastne misli in mnenja glede novega sistema študija.

2 BOLONJSKI PROCES

2.1 POTEK BOLONJSKEGA PROCESA

Bolonjski proces je proces reforme visokega šolstva, ki se je zaključil s podpisom Bolonjske deklaracije. Začel se je z Magno Charto Universitatum evropskih univerz, nadaljeval pa z Sorbonsko in Lizbonsko deklaracijo. Bolonjsko deklaracijo, ki je ime dobila po kraju srečanja ministrov, pristojnih za visoko šolstvo, je junija 1999 podpisalo devetindvajset evropskih držav. Med njimi je bila tudi Slovenija. Danes ima deklaracija že petinštirideset držav. Pristojni ministri držav podpisnic se še vedno sestajajo vsaki dve leti (Praga 2001, Berlin 2003, Bergen 2005, London 2007, Lueven, Louvain-la-Neuve 2009), kjer ocenjujejo napredek, dosežen v posameznih državah, in se dogovorijo o smereh nadaljnjega razvoja procesa in potrebnih ukrepih za uresničitev ciljev Bolonjske deklaracije. Na vsaki konferenci tako sprejmejo poseben komunique s predlogi za nadaljnji razvoj bolonjskega procesa.

Z deklaracijo so si države podpisnice zastavile skupen cilj - ob hkratnem polnem upoštevanju in spoštovanju različnosti nacionalnih sistemov izobraževanja in univerzitetne avtonomije – in sicer, do leta 2010 z medsebojnim sodelovanjem izgraditi odprt in konkurenčen evropski visokošolski prostor, ki bo evropskim študentom in diplomantom omogočal prosto gibanje in zaposljivost, obenem pa bo privlačen tudi za neevropske študente (Vlada republike Slovenije, 2009).

Cilj naj bi dosegli z različnimi ukrepi, kot so: vzpostavitev primerljivih in preglednih visokošolskih struktur in stopenj, vzajemno priznavanje relevantnih in primerljivih visokošolskih kvalifikacij, vzpostavitev medsebojno priznanih kreditnih sistemov in sistemov zagotavljanja kakovosti, spodbujanje mobilnosti študentov in visokošolskih učiteljev, razvijanje evropske dimenzije v izobraževanju, ter večje konkurenčnosti evropskega visokega šolstva v svetu (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009).

Cilj bolonjskega procesa je torej oblikovati skupen evropski visokošolski prostor, ki izpostavlja pestrost visokošolskih sistemov posameznih držav Evrope, hkrati pa razvija skupne mehanizme, ki bodo študentu omogočili mobilnost in priznavanje kvalifikacij za nadaljnji študij tako na domačih kot na visokošolskih ustanovah. (A. Gaši, 2005, stran 12)

Na tem mestu pa lahko še omenim, da se vzporedno z bolonjskim procesom uresničuje tudi cilj Lizbonske strategije, katere cilj je, da postane Evropa do leta 2010 najbolj konkurenčno, dinamično, ter na znanju temelječe gospodarstvo na svetu, ki naj bi doseglo trajno gospodarsko rast z več ter boljšimi delovnimi mesti.

2.2 GLAVNI DOKUMENTI

2.2.1 Magna Charta Universitatum

Dokument je končni rezultat pobude Univerze v Bologni in predstavlja prve zametke in začetke bolonjskega procesa. Sprejet je bil v Bologni 18. septembra 1988. Postavlja temeljna načela poslanstva univerz. Cilja dokumenta sta bila poglobljanje temeljnih vrednot univerz in vzpodbujanje močnih vezi v evropskem visokošolskem prostoru.

Magna Charta Universitatum predstavlja temeljna načela, na podlagi katerih mora v prihodnosti temeljiti poslanstvo univerz. Izpostavljena je tako avtonomija kot neodvisnost univerze. Vsebuje tudi načela, kot so: neločljivost poučevanja in raziskovanja, svoboda raziskovanja in poučevanja kot temeljno načelo univerzitetnega življenja, ter univerza kot varuh tradicij evropskega humanizma, ki nepretrgoma strmi za znanjem.

Podpisalo jo je 388 rektorjev, ki so se v imenu univerz obvezali, da bodo storili vse, kar je v njihovi moči, da bi države in ustrezne nacionalne organizacije to listino upoštevale.

2.2.2 Lizbonska konvencija

Lizbonska konvencija je bila sprejeta po nekajletnih pripravah na konferenci 11. aprila 1997 v Lizboni. Državni zbor Republike Slovenije jo je ratificiral kot eden izmed prvih leta 1999.

Evropske države so s sprejetjem konvencije dobile nov pravni instrument. Ta ne zadeva le priznavanja visokošolskih kvalifikacij, ampak je njegov vpliv dosti širši. Sem namreč sodijo tudi zunanja in notranja prepoznavnost oziroma razvidnost ter mednarodno približevanje in povezovanje racionalnih visokošolskih sistemov (P. Zgaga, 2004, stran 24).

V konvenciji je med drugim zapisano, da se pogodbenice zavedajo, da je pravica do izobraževanja osnovna človekova pravica. Visokošolsko izobraževanje in s tem pridobivanje znanja pripomore k uveljavljanju miru, medsebojnemu razumevanju in večji strpnosti. Države pogodbenice želijo podati večji poudarek priznavanju študija, diplom in stopenj, pridobljenih v drugih državah evropske regije (P. Zgaga, 2004, stran 194).

2.2.3 Sorbonska deklaracija

Leta 1998 so v Franciji praznovali 800 obletnico univerze. Ministri, odgovorni za visokošolsko izobraževanje velikih članic Evropske unije, Francije, Italije, Nemčije in Velike Britanije, so podpisali deklaracijo, ki je v strokovni javnosti vzbudila veliko zanimanja, pa tudi vprašanj in dilem o nadaljnjem razvoju visokošolskih sistemov v združeni Evropi (P. Zgaga, 2004, stran 24).

Deklaracija nosi naslov Harmonizacija arhitekture evropskega visokošolskega sistema. Odprla je niz problemov, s katerimi se srečujejo nacionalni visokošolski sistemi, hkrati pa tudi vprašanje političnih metod in postopkov mednarodnega sporazumevanja ob teh vprašanjih.

V Sorbonski deklaraciji so zapisali, da je treba Evropo razširiti na intelektualno, kulturno, socialno in tehnično dimenzijo, pomembno vlogo pri tem pa igra prav univerza. Ker Evropa stremi k svobodnemu toku izobraževanja in raziskovanja, so menili, da bi k temu največ prispevala uvedba sistema kreditnih točk ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System) ter skupne diplome. Prav tako so povabili druge države, da se jim pridružijo pri svojih ciljih, evropske univerze pa naj učvrstijo položaj Evrope v svetu tako, da nenehno izpopolnjujejo in posodablajo izobraževanje za vse njene državljane (P. Zgaga, 2004, strani 211-213).

2.2.4 Bolonjska deklaracija

19. junija 1999, jo je podpisalo 29 ministrov, med njimi tudi g. Pavel Zgaga iz Slovenije. Je skupna deklaracija ministrov evropskih držav o reformi sistema visokošolskega izobraževanja v Evropi. S podpisom so si države članice zastavile skupen cilj, in sicer, z vzajemnim sodelovanjem do leta 2010 postaviti odprt in konkurenčen visokošolski prostor, ki bo privlačen tudi za neevropske študente. Več o ključnih načelih pa v točki 2.3.

2.2.5 Praški komuniké

Dve leti po podpisu Bolonjske deklaracije so se v Pragi srečali evropski ministri, pristojni za visoko šolstvo. Namen sestanka je bil podati oceno in opredeliti napredek ter določiti usmeritev in prednostne naloge Bolonjskega procesa za prihodnja leta. Sestanek so poimenovali Evropskemu visokošolskemu prostoru naproti. Ministri so ponovno zatrdili, da si je treba še naprej prizadevati za pospeševanje mobilnosti, zato da bi študentje, visokošolski učitelji, raziskovalci in upravni delavci lahko izrabili bogastvo evropskega visokošolskega prostora in njegove demokratične vrednote, kulturno in jezikovno raznolikost ter raznolikost visokošolskih sistemov.

Ugotovili so, da se v večini držav intenzivno in poglobljeno ukvarjajo z dejavnostmi, priporočenimi v deklaraciji. Ugodno so ocenili napredek pri delu v zvezi z zagotavljanjem kakovosti. Ministri so si bili enotni, da je pri obravnavanju izzivov, ki jih prinaša nadnacionalno izobraževanje, potrebno sodelovanje. Zato so določili smernice za nadaljnje delo šestih ciljev bolonjskega procesa. In sicer:

- **Sprejem sistema lahko prepoznavnih in primerljivih diplom**

Pozvali so univerze in visokošolske zavode, naj v celoti izrabijo veljavno evropsko zakonodajo in evropska sredstva, namenjena akademskemu in poklicnemu priznavanju delov študijskega programa, diplom in druge izobrazbe, tako da bodo državljani učinkovito uporabljali svoje kvalifikacije, usposobljenost in spretnost v celotnem evropskem visokošolskem prostoru.

- **Sprejem sistema z dvema glavnima stopnjama**

Ministri so z zadovoljstvom ugotovili, da so že stekle razprave in prizadevanja za strukturo diplom z dvema glavnima stopnjama in delitvijo visokošolskega študija na dodiplomskega in podiplomskega. Nekatere države so to strukturo že prevzele, druge pa so bile v fazi proučevanja.

- **Uvedba sistema kreditnih točk**

Ministri so poudarili, da je treba za večjo prožnost v izobraževanju in pri pridobivanju kvalifikacij sprejeti skupne mejnike za kvalifikacije s sistemom kreditnih točk, kot je ECTS ali z njim združljiv sistem, ki bo omogočal prenašanje in nabiranje točk. Takšne sheme bodo skupaj z vzajemno priznanimi sistemi zagotavljanja kakovosti olajšale dostop študentov do evropskega trga dela in okrepile združljivost, privlačnost in konkurenčnost evropskega visokega šolstva.

- **Pospeševanje mobilnosti**

Pri pospeševanju mobilnosti je ključnega pomena prizadevanje za odpravo vseh ovir za prost pretok študentov, učiteljev, raziskovalcev in upravnih delavcev.

- **Pospeševanje evropskega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti**

Tu gre predvsem za potrebo po tesnem evropskem sodelovanju in vzajemnem zaupanju in sprejemanju nacionalnih sistemov za zagotavljanje kakovosti. Zato so univerzam in drugim visokošolskim zavodom priporočili, naj razširjajo primere najboljših praks in oblikujejo scenarije za vzajemno sprejemanje evalvacijskih in akreditacijskih mehanizmov.

- **Spodbujanje evropskih razsežnosti v visokem šolstvu**

Za okrepitev pomembne evropske razsežnosti v visokem šolstvu in zaposljivosti diplomantov naj se na vseh ravneh okrepi razvoj modulov, predmetov in študijskih programov z evropsko vsebino, usmeritvijo ali organizacijo.

Poudarili pa so tudi:

- **Vseživljenjsko učenje**

Vseživljenjsko učenje je pomemben element evropskega visokošolskega prostora. V tako imenovani Evropi prihodnosti, v kateri bosta družba in gospodarstvo temeljila na znanju, so strategije vseživljenjskega učenja potrebne za spopadanje z izzivi, na primer konkurenčnostjo in uporabo novih tehnologij, ter za izboljšanje družbene kohezije, enakopravnosti in kakovosti življenja.

- **Visokošolski zavodi in študenti**

Ministri so poudarili, da je delovanje univerz in drugih visokošolskih zavodov ter študentov ne samo dobrodošlo, temveč tudi potrebno pri uvajanju in oblikovanju evropskega visokošolskega prostora.

- **Pospeševanje privlačnosti evropskega visokošolskega prostora**

Ministri so se strinjali, da je za študente iz Evrope in drugih delov sveta pomembno okrepiti privlačnost evropskega visokošolskega izobraževanja. Prepoznavnost in primerljivost evropskih visokošolskih diplom po vsem svetu bi bilo treba povečati z razvojem skupnega okvira za kvalifikacije ter koherentnimi mehanizmi za zagotavljanje kakovosti in akreditacije/certifikacije ter z bolj prizadevnim informiranjem. Ministri so zlasti poudarili, da je kakovost visokega šolstva in raziskovalne dejavnosti pomembna determinanta mednarodne privlačnosti in konkurenčnosti Evrope ter da bi morala biti tudi vnaprej. Zaradi mogočih posledic in obetov nadnacionalnega izobraževanja pa so pozvali k večjemu sodelovanju med evropskimi državami (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009).

2.2.6 Berlinski komunike

Naslednji komunike je potekal leta 2003 v Berlinu. Komunike konference ministrov v Berlinu so poimenovali Uresničevanje evropskega visokošolskega prostora. Pregledali so dosežen napredek in določili prednostne naloge in z njimi povezane cilje za prihodnja leta. Namen je ostal isti in sicer, pospeševanje uresničitve evropskega visokošolskega prostora, kot glavnega cilja Bolonjske deklaracije. Tako so si naložili prednostne naloge, ki naj bi jih opravili v prihodnjih dveh letih, vse do novega sestanka. Prednostne naloge so:

- **Zagotavljanje kakovosti visokega šolstva**

Vse nacionalne sisteme so pozvali k čimprejšnjemu ukrepanju na tem področju in sicer z opredelitvijo pristojnosti vpletenih teles in institucij, evaluacijo programov ali ustanov, vključno z notranjo oceno, zunanjim pregledom, sodelovanjem študentov in objavo rezultatov, sistemom akreditiranja, certificiranja ali drugimi primerljivimi postopki, in pa z mednarodno udeleženo in sodelovanjem.

- **Struktura stopenj: sprejem sistema z dvema glavnima cikloma**
Obvezali so se, da bodo v vseh nacionalnih visokošolskih sistemih do leta 2005 vzpostavili dvokrožni sistem. Prav tako pa bodo določili pravico prehoda iz prve na drugo stopnjo.

- **Sistem lahko prepoznavnih ter primerljivih stopenj in priloga k diplomi**
Priloga k diplomi je temeljnega pomena za boljšo razpoznavnost kvalifikacij za nadaljevanje študija pa tudi za kasnejšo zaposlitev. Cilj berlinskega srečanja je bil tako avtomatično in brezplačno prejetje priloge k diplomi za vsakega študenta najkasneje do leta 2005.

- **Pospeševanje mobilnosti**
Mobilnost študentov ter akademskega in administrativnega osebja je temelj za vzpostavljanje evropskega visokošolskega prostora. Ministri poudarjajo njen pomen za akademske in kulturne, pa tudi za politične, socialne in ekonomske sfere. Potrjujejo pa tudi svoj namen, da bodo storili kar največ, da bi odstranili vse ovire za mobilnost znotraj evropskega visokošolskega prostora.

- **Vzpostavitev kreditnega sistema**
Ugotavljajo, da ECTS vse bolj postaja splošna podlaga za nacionalne kreditne sisteme. Spodbujajo nadaljnji napredek s ciljem, da ECTS postane ne le transferni, ampak tudi akumulacijski sistem, ki bi se dosledno uporabljal v razvoju znotraj nastajajočega evropskega visokošolskega prostora.

- **Visokošolske ustanove in študentje**
Ugotovili so, da s predstavniki študentov ter študentskimi organizacijami sodelujejo konstruktivno. Zato je pri nadaljnjih reformah in ukrepih nujna stalna in pravočasna vključenost študentov. Ministri poudarjajo potrebo po primernih študijskih in življenjskih pogojih za študente, tako da lahko uspešno končajo svoj študij v ustreznem času in brez ovir, ki bi jih pogojevalo njihovo socialno in ekonomsko ozadje. Prav tako poudarjajo potrebo po več primerljivih podatkih o socialnem in ekonomskem položaju študentov.

- **Pospeševanje evropske dimenzije v visokem šolstvu**
Glede tega cilja ugotavljajo, da so visokošolski zavodi v različnih evropskih državah pričeli s pobudami za združitev njihovih akademskih virov in kulturnih tradicij, da bi pospešili razvoj integriranih študijskih programov in skupnih stopenj na vseh treh ravneh.

- **Pospeševanje privlačnosti evropskega visokošolskega prostora**
Ministri soglašajo, da je treba privlačnost in odprtost evropskega visokošolskega prostora okrepiti. Pripravljeni pa so tudi pomagati pri razvijanju štipendijskih programov za študente iz držav tretjega sveta.

- **Ponoven poudarek na vseživljenjskem učenju**

Poudarjajo potrebo, da se izboljšajo možnosti za vse državljane, da skladno z svojimi pričakovanji in zmožnostmi sledijo smerem vseživljenjskega učenja v visoko šolstvo in znotraj njega (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009).

2.2.7 Bergenski komunike

Naslednje srečanje ministrov za visoko šolstvo, je leta 2005 gostilo mesto Bergen, ki leži na zahodnem delu Norveške. Srečanje oziroma konferenco so poimenovali Evropski visokošolski prostor - doseganje ciljev. Pozdravili pa so tudi nove sodelujoče države v bolonjskem procesu. To so bile Armenija, Azerbajdžan, Gruzija, Moldavija in Ukrajina.

Ministri so potrdili ugotovitve, ki so jih sprejeli na predhodnih srečanjih, poudarili so tiste, pri katerih opažajo velik napredek, dodali pa so še nekatere nove, kot na primer partnerstvo. Osrednja vloga pri partnerstvu je namenjena visokošolskim zavodom, njihovem osebju in študentom.

Pri evropskih visokošolskih ustanovah pozdravljajo jasno predanost k procesu in priznavajo, da je potreben čas, ki bo vplival na strukturne spremembe, učne načrte, s tem pa naj bi se zagotovilo uvajanje inovativnih procesov poučevanja in učenja, ki jih Evropa potrebuje. Pozdravili so tudi podporo organizacij, ki predstavljajo poslovne in socialne partnerje, ter potrdili okrepljeno sodelovanje pri doseganju ciljev bolonjskega procesa. V času Bergenskega komunikeja je Lizbonsko konvencijo o priznavanju ratificiralo že 36 od 45 sodelujočih držav. Ministri so ostale pozvali, naj to storijo čim prej. Kot prednostna področja, na katerih bo v prihodnjih letih ključen poudarek, so podali:

- Povezovanje visokega šolstva in raziskovanja;
- Socialna razsežnost kot nujen pogoj za privlačnost in konkurenčnost evropskega visokošolskega prostora, še posebej ob primernih pogojih za študente, da bi lahko dokončali svoj študij brez ovir, ki bi jih lahko povzročalo njihovo socialno in ekonomsko stanje;
- Temeljni cilj bolonjskega procesa ostaja mobilnost z olajšanim dodeljevanjem viz in delovnih dovoljenj ter spodbujanje za sodelovanje v mobilnostnih programih;
- Sodelovanje z drugimi državami sveta; (Bergenski komunike, 2006).

Za potrebe srečanja v Bergnu je bil narejen tudi popis stanja, kjer je skupina za spremljanje razvoja procesa popisala trenutno stanje in se osredotočila predvsem na tri prednostna področja: sistem stopenj, zagotavljanje kakovosti in priznavanje

stopenj ter krajših obdobjih študija. Opazen je bistven napredek v tej smeri, predvsem je sistem stopenj z dvema glavnima študijskima obdobjema uveden v širokem merilu, saj je v večini držav v njem vpisanih že več kot polovica študentov. (Gavrić, 2008, stran 16)

2.2.8 Londonski komunikacije

Prestolnica Velike Britanije je leta 2007 gostila naslednje srečanje z naslovom Evropskemu visokošolskemu prostoru naproti: odzivanje na izzive v globaliziranem svetu. Kot novo članico v bolonjskem procesu so tokrat pozdravili Republiko Črno goro.

Povzeli so, da se je delo v prihodnjih dveh letih dodobra pokazalo v praksi, s čimer so še korak bližje k uresničitvi evropskega visokošolskega prostora. Glede načrtov pa so izpostavili, da bo v spreminjajočem se svetu obstajala trajna potreba po prilagajanju visokošolskih sistemov, če hočemo zagotoviti, da bo evropski visokošolski prostor kompetitiven ter sposoben učinkovitih odgovorov na izzive globalizacije.

Kot je že v navadi, so tudi na tej konferenci glede na poročilo o popisovanju stanja izpostavili nekatere ključne točke bolonjskega procesa. In sicer:

- **Mobilnost**

Na tem področju je bil dosežen že velik napredek, vendar pa kljub temu še vedno ostaja veliko izzivov. Treba je premagati ovire, kot so priseljevanje, priznavanje, nezadostne finančne spodbude ipd.;

- **Struktura stopenj**

Predvsem pomen izboljšanja zaposljivosti diplomantov;

- **Pomembnost poštenega priznavanja visokošolskih kvalifikacij**

Enostavno čitljive in primerljive stopnje ter dostopne informacije o izobraževalnih sistemih in ogrodjih kvalifikacij so predpogoji za mobilnost državljanov in zagotavljajo nadaljnjo privlačnost in kompetitivnost evropskega visokošolskega prostora;

- **Raziskovanje kot pomemben del doktorskih programov**

Še posebej pa so se odločili, da bodo pozornost namenili na akcijska področja, kot so mobilnost, socialna razsežnost, zbiranje podatkov, zaposljivost (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009).

2.2.9 Leuvenski komunikacije

Zadnje aktualno srečanje ministrov za visoko šolstvo je potekalo aprila letošnjega leta. Zbrali so se v Belgiji v mestu Leuven. Glavni namen je bila določitev prednostnih nalog v naslednjem desetletju in pa nekakšna analiza dosežkov v bolonjskem procesu. Konferenca je nosila naslov Bolonjski proces 2020 - evropski visokošolski prostor v novem desetletju.

Bolonjski proces vodi k večji združljivosti in primerljivosti sistemov visokega šolstva, udeležencem izobraževanja olajšuje mobilnost, ustanovam pa pomaga pritegniti študente in strokovnjake z drugih kontinentov. Oblikuje se tudi evropski register agencij za zagotavljanje kakovosti ter vzpostavitev nacionalnih ogrodij kvalifikacij, povezanih s splošnim ogrodjem evropskega visokošolskega prostora, ki temeljijo na učnih izidih in delovni obremenitvi. Poleg tega je bolonjski proces promoviral dodatek k diplomam in evropski prenosni in nabiralni kreditni sistem, da bi še bolj okrepil transparentnost in priznavanje.

V prihodnjem desetletju čaka evropsko visoko šolstvo prispevek k uresničevanju Evrope znanja. Evropa se trenutno sooča z izzivom starajočega se prebivalstva, zato mora maksimalizirati talente in zmožnosti državljanov, da se bo popolnoma posvetila vseživljenjskemu učenju in čim širši udeleženi v visokem šolstvu. Poleg tega velik izziv predstavlja globalizacija, ki prinaša tehnološki razvoj z novimi ponudniki, novimi udeleženci in novimi vrstami učenja. Največji izziv pa vsekakor predstavljajo posledice globalne finančne in ekonomske krize. In visoko šolstvo mora biti tisto, ki bo igralo ključno vlogo pri odgovarjanju na izzive, s katerimi se srečujemo, če želimo spodbujati kulturni in socialni razvoj naših družb. Tako so si postavili prednostne naloge v visokem šolstvu za desetletje, ki prihaja. Prednostne naloge se oblikujejo kot posledica želje po odličnosti v vseh vidikih visokega šolstva. Izpostavili so:

- **Socialna razsežnost: pravičen dostop in dokončanje**

Študentska populacija mora znotraj visokega šolstva odražati raznolikost evropskega prebivalstva. Poudarili so socialne značilnosti visokega šolstva, saj si prizadevajo zagotoviti enake priložnosti za kakovostno izobraževanje. Dostop do visokega šolstva je treba razširiti z razvijanjem potenciala študentov iz manj zastopanih skupin ter z zagotavljanjem ustreznih pogojev za dokončanje njihovega študija. To vključuje izboljšanje učnega okolja, odstranjevanje vseh študijskih ovir ter vzpostavljane primernih ekonomskih pogojev za študente, da bi bili zmožni izkoristiti študijske priložnosti na vseh ravneh.

- **Vseživljenjsko učenje**

Z njim bo zagotovljena dostopnost, kakovost ponudbe in transparentnost informacij. Vseživljenjsko učenje vključuje doseganje kvalifikacij, razširjanje znanja in razumevanja, pridobivanje novih veščin in kompetenc ali obogatitev osebne rasti. Vseživljenjsko učenje pomeni, da se kvalifikacije lahko doseže po fleksibilnih učnih poteh, vključno z izrednim študijem, pa tudi na podlagi dela. Udeležanje politik

vseživljenjskega učenja zahteva trdno partnerstvo med javnimi oblastmi, visokoškolskimi ustanovami, študenti, delodajalci in zaposlenimi. Listina evropskih univerz o vseživljenjskem učenju, ki jo je razvila Evropska zveza univerz, ponuja koristen prispevek za opredeljevanje takšnih partnerstev. Uspešne politike vseživljenjskega učenja bodo vključevale temeljna načela in postopke za priznavanje poprejšnjega učenja na podlagi učnih izidov, ne glede na to, ali so bile znanje, veščine in kompetence pridobljene po formalnih, neformalnih ali informativnih poteh učenja.

- **Zaposljivost**

Trg dela je vse bolj odvisen od višjih ravni usposobljenosti in transverzalnih kompetenc, zato mora visoko šolstvo zagotoviti študentom vrhunsko znanje, veščine in kompetence, ki jih potrebujejo skozi celo profesionalno življenje. V tesnem sodelovanju med vladami, visokoškolskimi ustanovami, socialnimi partnerji in študenti je treba dvigniti začetne kvalifikacije, prav tako pa ohranjati in obnavljati delovno silo. To bo omogočalo ustanovam, da se bodo hitreje odzivala na potrebe delodajalcev, delodajalcem pa, da bodo bolje razumeli izobraževalne perspektive. Visokošolske ustanove bodo skupaj z vladami, vladnimi agencijami in delodajalci izboljšale ponudbo, dostopnost in kakovost služb, ki svetujejo študentom in diplomantom glede njihovih karier in zaposlovanja. V študijske programe pa je treba vključevati čim več praktičnega dela kot tudi učenje z delom.

- **Izobraževanje, raziskovanje in inovativnost**

Visoko šolstvo mora na vseh ravneh temeljiti na najsodobnejših raziskavah in razvoju ter tako pospeševati inovativnost in ustvarjalnost v družbi. Temu ustrezno se mora povečati število ljudi z raziskovalnimi kompetencami. Doktorski programi morajo zagotavljati disciplinarna raziskovanja visoke kakovosti ter se čim bolj dopolnjevati z interdisciplinarnimi in medsektorskimi programi. Ob tem bodo javne oblasti in visokošolske ustanove povečale privlačnost kariernega razvoja mladih raziskovalcev.

- **Mednarodna odprtost**

Vse evropske visokošolske ustanove naj svojo dejavnost še naprej internacionalizirajo in se posvetijo globalnemu sodelovanju za vzdržen razvoj. Privlačnost in odprtost evropskega visokega šolstva bodo pokazale skupne evropske akcije. Tekmovanje na globalni ravni bo dopolnjeval okrepljeni dialog o politikah in sodelovanju, ki temelji na partnerstvu z drugimi regijami sveta, še posebej z organiziranjem bolonjskih političnih forumov.

- **Mobilnost**

Ministri so prepričani, da mobilnost študentov, mladih raziskovalcev in osebja izboljšuje kakovost programov in odličnost v raziskovanju, krepí pa tudi akademsko in kulturno internacionalizacijo evropskega visokega šolstva. Mobilnost je pomembna za osebni razvoj in zaposljivost, razvija spoštovanje do različnosti in zmožnost za stopanje v stike z drugimi kulturami. Pospešuje jezikovni pluralizem in s tem utrjuje večjezično tradicijo evropskega visokošolskega prostora, povečuje pa tudi sodelovanje in tekmovanje med visokoškolskimi ustanovami. Zato bo mobilnost glavna

značilnost evropskega visokošolskega prostora. Pozivajo vsako državo posebej, da poveča mobilnost, ji zagotovi visoko kakovost ter omogoča njene različne vrste in domet. Leta 2020 bi moralo vsaj 20 odstotkov tistih, ki bodo diplomirali v državah evropskega visokošolskega prostora, del študija ali usposabljanja opraviti v tujini. V strukturi študijskih programov je treba znotraj vsakega od treh ciklov ustvariti priložnosti za mobilnost. Skupne stopnje in programi ter prostori za mobilnost morajo postati bolj pogosta praksa. Mobilnost mora voditi k bolj uravnoteženemu toku prihajajočih in odhajajočih študentov po vsem evropskem visokošolskem prostoru.

- **Financiranje**

Visokošolske ustanove so dosegle večjo avtonomijo ob hitro rastočih pričakovanjih, da bodo odzivne na družbene potrebe ter hkrati tudi odgovorne. V okviru javne odgovornosti so ministri potrdili, da javno financiranje ostaja glavna prednostna naloga za zagotavljanje pravičnega dostopa ter nadaljnega vzdržnega razvoja avtonomnih visokošolskih ustanov. Več pozornosti pa bo treba posvetiti iskanju novih ter različnih virov in metod financiranja (Leuvenski komunike, 2009)

Naslednje srečanje ministrov bo jubilejna bolonjska konferenca, ki bo potekala v Budimpešti in na Dunaju leta 2010. Redna ministrska konferenca pa bo v Bukarešti, v Romuniji leta 2012. Naslednje konference bodo sledile še v letih 2015, 2018, 2020.

2.3 KLJUČNA NAČELA IN CILJI BOLONJSKE DEKLARACIJE

Pristojni ministri so s podpisom Bolonjske deklaracije potrdili splošna načela Sorbonske deklaracije in se z Bolonjsko deklaracijo lotili koordiniranja politik, da bi čim prej uresničili cilje, za katere so menili, da so pri vzpostavitvi evropskega visokošolskega prostora in uveljavitvi sistema visokega šolstva po vsem svetu najpomembnejši (P. Zgaga, 2004, stran 216).

Zastavljeni cilji so bili:

- Sprejem sistema zlahka prepoznavnih in primerljivih diplomskih stopenj, in sicer s »prilogo k diplomii«, s katero naj bi izboljšali mednarodno transparentnost in omogočili priznanje akademskih in profesionalnih kvalifikacij. Pospešila naj bi zaposlovanje evropskih državljanov ter mednarodno konkurenčnost sistema evropskega visokega šolstva. Dokument se pripne k diplomii v nacionalnem jeziku države izdajateljice kot tudi v angleškem jeziku. Priloga k diplomii opisuje nivo, status, naravo ter kontekst študija, ki je bil uspešno zaključen;
- Sprejem sistema, ki je bistveno utemeljen na dveh glavnih študijskih obdobjih, dodiplomskem in podiplomskem. Dostop v drugo študijsko obdobje zahteva uspešno dokončanje prvega obdobja, ki traja najmanj tri leta. Stopnja, podeljena po prvem obdobju, je za evropski trg dela relevantna kot ustrežna

raven kvalifikacije. Drugo študijsko obdobje vodi k magisteriju in/ali doktoratu znanosti, tako kot v mnogih evropskih državah;

- Vzpostavitev kreditnega sistema, kakršen je ECTS, kot ustreznega sredstva za spodbujanje čim širše mobilnosti študentov. Krediti bi bili lahko pridobljeni tudi zunaj visokega šolstva, na primer z vseživljenjskim učenjem, če jih priznajo univerze, ki študente sprejemajo. ECTS je kreditni sistem, ki v središče postavlja študenta, in temelji na času, ki ga študent vложи v izobraževanje, z namenom doseči cilje študijskega programa. Omogoča lažje razumevanje študijskih programov in njihovo primerjavo tako za domače kot tuje študente;
- Pospeševanje mobilnosti, tako da se za učinkovito uresničevanje prostega gibanja odpravljajo ovire predvsem pri:
  - dostopu do študija, možnostih za usposabljanje ter s tem povezanimi storitvami, kadar gre za študente,
  - priznavanju in vrednotenju obdobj, raziskovanja, poučevanja in usposabljanja v Evropi, kadar gre za učitelje, raziskovalce in administrativno osebje, ne da bi vnaprej določali njihove zakonite pravice;
- Pospeševanje evropskega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti, tako da se razvijajo primerljiva merila in metodologije;
- Pospeševanje potrebnih evropskih razsežnosti v visokem šolstvu, še zlasti v zvezi s kurikularnim razvojem, medinstitucionalnim sodelovanjem, mobilnostnimi načrti ter integriranimi programi študija, usposabljanja in raziskovanja;
- Aktivna udeležba visokošolskih zavodov, učiteljev in študentov v bolonjskem procesu ter sodelovanje študentov pri upravljanju visokega šolstva;
- Pospeševanje privlačnosti evropskega visokošolskega prostora v svetu;
- Vseživljenjsko učenje;
- Povezovanje evropskega visokošolskega in raziskovalnega prostora, (P. Zgaga, 2004, strani 216 - 217).

Razsežnosti Bolonjske deklaracije so izjemno kompleksne, saj ne gre le za strukture študija, priznavanje kvalifikacij ali vodenje visokega šolstva. Gre predvsem za vzpostavljanje evropske razsežnosti in obenem ohranjanje evropskih različnosti, za ekonomsko rast in socialno kohezijo evropskih družb. V tem pogledu je bolonjski proces specifičen odgovor na izzive, ki so na splošno značilni za ves sodobni svet, (P. Zgaga, 2004, stran 46).

Na podlagi teh točk, so se pristojni ministri dogovorili, da se bodo vsaki dve leti sestajali, ter ocenili dosežen napredek v posameznih državah in načrtali nadaljnje smeri razvoja in potrebne ukrepe za uresničitev ciljev Bolonjske deklaracije. Na vsakem sestanku bodo sprejeli poseben komunike, v katerem bodo zapisali cilje, ki jih bodo članice morale izpolniti oziroma se jim vsaj približati.

3 BOLONJSKI PROCES IN VISOKO ŠOLSTVO V SLOVENIJI

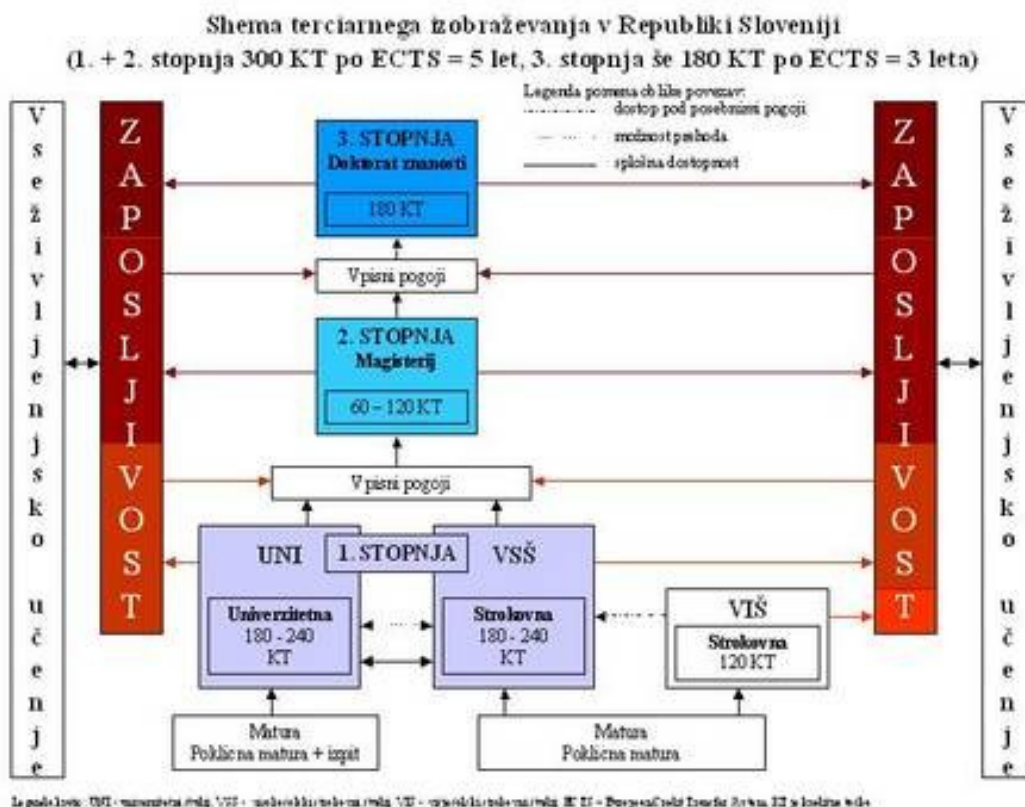
3.1 SLOVENSKI VISOKOŠOLSKI SISTEM

Visokošolsko izobraževanje ureja Zakon o visokem šolstvu (Uradni list RS, št. 119/06-UPB3). Junija 2004 je bila z novelo Zakona o visokem šolstvu uvedena nova študijska struktura:

- na prvi dodiplomski stopnji se ohranja binarni sistem, torej dva tipa študijskih programov: univerzitetni in visokošolski strokovni;
- druga stopnja ima dva tipa študijskih programov: magistrske študijske programe in enovite magistrske programe;
- tretja stopnja je doktorat znanosti.

(Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009).

Slika 1: Shema terciarnega izobraževanja v Republiki Sloveniji

Vir: Spletna stran Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo

3.2 IZVAJALCI VISOKOŠOLSKEGA ŠTUDIJA

Dodiplomski in podiplomski študij lahko izvajajo univerze, fakultete in umetniške akademije. Visoka strokovna šola lahko samostojno izvaja visokošolski strokovni študij, magistrske študijske programe pa le, če je z ustanovitvenim aktom in v akreditacijskem postopku ugotovljeno, da ima zagotovljene ustrezne kadrovske pogoje in izpolnjuje pogoje za opravljanje znanstvenoraziskovalnega oziroma umetniškega dela, drugače pa le v sodelovanju z univerzami, fakultetami oziroma umetniškimi akademijami.

3.3 AVTONOMIJA VISOKOŠOLSKIH ZAVODOV

Ustava Republike Slovenije v 58. členu določa, da so državne univerze in državne visoke šole avtonomne. Zakon o visokem šolstvu definira univerze kot "avtonomne, znanstvenoraziskovalne, umetniške in izobraževalne visokošolske zavode s posebnim položajem". V 6. členu so za tiste visokošolske zavode, ki jih je ustanovila država, podrobneje opredeljena načela avtonomije; visokošolskim zavodom je zagotovljeno predvsem:

- svoboda raziskovanja, umetniškega ustvarjanja in posredovanja znanja,
- samostojno urejanje notranje organizacije in delovanja s statutom v skladu z zakonom,
- sprejemanje meril za izvolitev v naziv visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in visokošolskih sodelavcev,
- volitve v nazive visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in visokošolskih sodelavcev,
- izbira visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in visokošolskih sodelavcev za zasedbo delovnih mest,
- izdelava in sprejem študijskih in znanstvenoraziskovalnih programov, določanje študijskega režima ter določanje oblik in obdobjev preverjanja znanja študentov,
- podeljevanje strokovnih in znanstvenih naslovov v skladu z zakonom ter podeljevanje častnega doktorata in naziva zaslužni profesor,
- volitve, imenovanja in odpoklic organov v skladu s statuti in drugimi akti,
- odločanje o oblikah sodelovanja z drugimi organizacijami,
- upravljanje s premoženjem v skladu z namenom, za katerega je bilo pridobljeno.

3.4 USTANAVLJANJE VISOKOŠOLSKIH ZAVODOV

Javne visokošolske zavode ustanavlja država, zasebne pa druge pravne in fizične osebe. Pogoji za ustanovitev so okvirno določeni v 14. členu Zakona o visokem šolstvu. Visokošolski zavod se lahko ustanovi, če so:

- opredeljena študijska, znanstvenoraziskovalna oziroma umetniška področja, za katero se ustanavlja,
- zagotovljeni ustrezen prostor in oprema ter
- zagotovljeni visokošolski učitelji, znanstveni delavci in sodelavci za izvedbo programa.

Strokovno mnenje o tem, ali so vsi trije pogoji izpolnjeni, daje Svet Republike Slovenije za visoko šolstvo tako za javne kot zasebne visokošolske zavode. Postopek se imenuje akreditacija visokošolskih zavodov in je opredeljen z Merili za akreditacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov (Uradni list RS, št. 101/04), ki jih je sprejel Svet RS za visoko šolstvo septembra 2004. Pri tem se ocenjuje ustreznost:

- visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in visokošolskih sodelavcev,
- prostorskih razmer in opreme,
- predvidenih samoevalvacijskih postopkov spremljanja in ocenjevanja dela,
- potreb po ustanovitvi visokošolskega zavoda in zaposlitvene možnosti bodočih diplomantov,
- okvirne ocene potrebnih finančnih sredstev in predvideni viri ter opredelitve študijskega področja po Isced klasifikaciji in znanstvenoraziskovalnih oziroma umetniških disciplin po Frascatijevi klasifikaciji, za katere se visokošolski zavod ustanavlja, ter ustreznost osnutkov predvidenih študijskih in raziskovalnih programov (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009).

3.5 BOLONJSKI PROCES IN VISOKO ŠOLSTVO V SLOVENIJI

Uresničevanje reforme visokega šolstva in Bolonjske deklaracije je bil in je še vedno izziv tako Slovenije kot tudi ostalih držav podpisnic. Danes, nekaj mesecev pred letom 2010, ki so si ga države podpisnice postavile za zadnji rok za izvedbo reforme, lahko ugotovimo, da je večina fakultet že uvedla nov sistem študija. Tiste pa, ki so z uvajanjem novega sistema odlašale, bodo to storile v letošnjem študijskem letu.

Za začetek novega stopenjskega modela študija so bile potrebne zakonske spremembe, ki smo jih tako kot preostale evropske države uspešno izvedli. Vendar pa se pri tem našim politikom ni kaj dosti mudilo. Kljub temu pa so z zakonskimi spremembami uspešno zaključili proces posodabljanja.

V procesu sprejemanja nove zakonodaje se je izoblikovalo kar nekaj negativnih mnenj. Zelo ostro stališče je podal tudi takratni rektor Univerze v Ljubljani dr. Jože Mencinger, ki je za časopis Delo (27. 5. 2004) povedal, da je bolonjski proces povsem zgrešen. Z njem se je strinjala tudi dr. Kocjančičeva in dodala, da je morda glavni problem v tem, da se profesorji z dolgoletnim stažem niso sposobni prilagoditi spremembam, ki jih zahteva bolonjski proces. (Delo, 1. 3. 2004) Svojo kritiko pa je podal tudi g. Zgaga, saj je menil, da sprememba zakona ni dovolj. Treba je pripraviti spremembe akademske sfere, kjer pa zaenkrat še zaostajamo (Delo, 27. 10. 2003).

Začetki prilagajanja slovenske zakonodaje bolonjski reformi segajo v leto 2003, ko je bila sprejeta Uredba o javnem financiranju visokošolskih in drugih zavodov, članic univerz, od leta 2004 do leta 2008. Z uredbo se povečuje finančna avtonomija univerz (samostojnost pri delitvi sredstev, vodenju kadrovske politike, oblikovanju normativov, pri zagotavljanju kvalitete), prav tako naj bi spodbudila prestrukturiranje in racionalizacijo poslovanja in študijskih programov ter uvedla spremljanje rezultatov (učni dosežki, kompetence diplomanta) in kakovosti. V letu 2004 pa je Državni zbor Republike Slovenije sprejel Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu. S sprejetjem novele Zakona o visokem šolstvu je bila postavljena podlaga za uresničevanje treh prednostnih nalog bolonjskega procesa do leta 2005:

- Sprejetje sistema visokošolskega izobraževanja z dvema oziroma tremi glavnimi stopnjami. Sprejeta je bila študijska struktura, kjer se na prvi, dodiplomski stopnji ohranja binarni sistem za univerzitetne in visokošolske strokovne študijske programe. Druga stopnja pa ima en tip študijskih programov, in sicer magistrske študijske programe. Tretja stopnja je doktorat znanosti. Sistem je postavljen tako, da je trajanje prve in druge stopnje določeno okvirno, vendar skupaj ne presega petih let. Diplome po prvi stopnji omogočajo dostop do programov druge stopnje, diplome po drugi stopnji pa omogočajo dostop v doktorski študij.
- Uveljavitev sistema lahko prepoznavnih in primerljivih stopenj. Za uveljavitev je ključnega pomena avtomatično in brezplačno izdajanje priloge k diplomi v slovenskem jeziku in enem od uradnih jezikov Evropske unije. Zakon o visokem šolstvu uvaja tudi Nacionalno ogrodje visokošolskih kvalifikacij, v katerem se podrobneje določijo cilji in izhodišča za oblikovanje študijskih programov ter glavne značilnosti posameznih tipov študijskih programov.
- Uveljavitev nacionalnega sistema za zagotavljanje kakovosti. Nosilca sistema sta: Svet Republike Slovenije za visoko šolstvo, ki skrbi za akreditacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov, ter Javna agencija Republike Slovenije za visoko šolstvo, ki je postala nacionalna strokovna služba za pomoč pri razvojnih nalogah visokega šolstva ter vodenju akreditacijskih postopkov, zlasti pa "zunanje" evalvacije visokega šolstva po merilih, ki jih

sprejme Svet za evalvacijo visokega šolstva kot organ agencije (po Zakonu o visokem šolstvu je bil rok za ustanovitev agencije 31. 12. 2005).

Junija 2004 je bil sprejet Zakon o priznavanju in vrednotenju izobraževanja (začel veljati z 21. januarjem 2005) (ZPVI, Uradni list RS, št. 73/04). Uvedel je paralelni sistem priznavanja, ki razlikuje med priznavanjem za namene nadaljnjega izobraževanja ter za namene zaposlitve. Državni zbor je bil tisto poletje še posebej dejaven in je naslednji mesec sprejel še Zakon o višjem strokovnem izobraževanju. Novi zakon je prinesel večjo preglednost nad urejenostjo višjega strokovnega izobraževanja kot dela terciarnega izobraževanja, uredil je akreditacijske postopke, ki jih izvaja Strokovni svet republike Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje, uvedel je vrednotenje študijskih programov v skladu z ECTS in obvezno izdajanje priloge k diplomi v slovenskem in enem od uradnih jezikov Evropske Unije. Zunanjo evalvacijo študijskih programov po zakonu izvaja Javna agencija za visoko šolstvo oziroma natančneje njen Svet za evalvacijo visokega šolstva.

Jeseni leta 2004 so bila sprejeta še:

- Merila za akreditacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov Sveta RS za visoko šolstvo (september 2004),
- Merila za spremljanje, ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti visokošolskih zavodov, študijskih programov ter znanstvenoraziskovalnega, umetniškega in strokovnega dela Nacionalne komisije za kvaliteto visokega šolstva (oktober 2004) (Uradni list RS št. 124/2004).
- Merila za kreditno vrednotenje študijskih programov po ECTS Sveta RS za visoko šolstvo (november 2004) (Uradni list RS, št. 124/2004, 2. člen).

Junija 2006, natančneje 14. 6. 2006, je začel veljati novi Zakon o strokovnih in znanstvenih naslovih, ki ureja strokovne in znanstvene naslove, ki se pridobijo na visokošolskih zavodih po končanih javno veljavnih študijskih programih prve, druge in tretje stopnje, ter nazive strokovne izobrazbe, ki se pridobijo v višjih strokovnih šolah po končanih javno veljavnih višješolskih študijskih programih v skladu z zakonom, ki ureja višje strokovno izobraževanje. Po tem zakonu bomo diplomanti Fakultete za upravo Univerze v Ljubljani po končani drugi stopnji pridobili naziv Magister/Magistrica upravnih ved.

Mesec dni kasneje so sprejeli Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu, ki velja od 9. 9. 2006. Ta zakon je uvedel enovite magistrske študijske programe v obsegu 300 kreditnih točk, ki trajajo 5 let, spremenijo se pogoji za izvolitev v naziv (glede zahtevane izobrazbe), spremeni se člen o financiranju javnih visokošolskih zavodov, posledično se sredstva za študijsko dejavnost zagotovijo za prvo in drugo stopnjo. Med pomembnejše spremembe sodi tudi primerljivost oziroma enakovrednost ravni izobrazbe, pridobljene po prejšnjih in bolonjskih študijskih programih, in pa uspešno dokončanje študijskega programa za pridobitev

univerzitetne izobrazbe kot pogoj za vpis na tretjo stopnjo oziroma v doktorski študijski program. (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009).

3.6 DELODAJALCI IN POZNAVANJE REFORME VISOKEGA ŠOLSTVA V SLOVENIJI IN EVROPI

Med glavne cilje bolonjskega procesa uvrščamo večjo zaposljivost diplomantov, primerljivost univerzitetnega sistema z drugimi evropskimi sistemi, mobilnost študentov, dvig kakovosti študija. Vendar se poraja vprašanje, če je temu res tako.

Kot bodočo diplomantko in s tem tudi udeleženko na trgu delovne sile me je zanimalo, kako dobro so delodajalci poučeni o reformi visokega šolstva v Sloveniji in Evropi in kako so se z njo spopadli. Zanimalo me je tudi kakšna je kakovost znanja, pridobljena po novih študijskih programih.

Sogovorniki v večini primerov niso dobro seznanjeni z bolonjskim procesom, če pa že, vedo o njem zelo malo. Vsekakor pa so se že zaradi narave svojega dela pripravljene poučiti in sodelovati pri prenovi.

Gospa Katja Zakrajšek iz Big Bang Slovenija je bolonjsko reformo in znanje diplomantov po novih študijskih programih komentirala takole: »Žal o reformi nimamo dovolj znanj in izkušenj z novim sistemom, da bi vam lahko odgovorili na vaša vprašanja, prav tako še nismo zaposlovali diplomantov po bolonjski reformi. Žal so tudi informacije, ki jih dobim na internetu zelo skope in neusklajene tudi znotraj strani javnih zavodov ... nekateri vrednotijo izobrazbo po novem, drugi po starem sistemu, primerljivost je slaba. Ravno zato je delo v kadrovski precej težje, kot sem že omenila, pa še nismo zaposlovali novih diplomantov in ne moremo podajati ocene njihovega znanja.« (internetni pogovor z dne 25. 8. 2009)

Nekateri delodajalci med starimi in novimi diplomanti ne nameravajo delati razlik. Izobrazba se jim ne zdi odločilni dejavnik po katerem nekoga zaposlijo. Bolj jim je pomembno, kako se diplomant znajde v različnih situacijah in okoliščinah. Vodja prodaje novih vozil iz Avtohiše Malgaj, gospod Miloš Kimovec, je povedal: »Priznati moram, da nisem obveščen o podrobnostih novega sistema. Večino informacij sem izvedel preko medijev. Pri iskanju kadra upoštevamo dosedanje izkušnje, priporočila in stopnjo izobrazbe, ki pa nima prioritete. Govorim za delo v komerciali, kjer se zavedamo, da se mora oseba v vsakem novem poslu veliko priučiti in ji izobrazba sicer koristi, a večinoma ne vpliva na kvaliteto in učinkovitost dela. Glede sprememb vem, da je sprememba pri 6. in 7. stopnji. Podrobnosti mi niso povsem jasne.« Njegovo mnenje o reformi pa je: »da se sedaj lažje pride do naziva, kot je bilo to pred to reformo. To pa zato, ker so naši diplomanti z enako stopnjo izobrazbe, imeli več znanja in razgledanosti, kot njihovi kolegi iz tujine.«(internetni pogovor z dne 25. 8. 2009)

Tudi ostali sogovorniki so si bili enotni, da je pomanjkanje informacij o novem sistemu študija preveliko. Vsakodnevno se tako srečujejo z ovirami, ki pa samo upočasnjujejo njihovo delo. Do informacij so prišli preko interneta, na svojo lastno pobudo. Predlagali so, da bi se predstavniki delodajalcev in sodelujoči pri reformi zbrali na sestankih kjer bi se okvirno opisalo reformo. Delodajalci bi imeli tudi možnost dobiti odgovore na morebitna vprašanja. Pogrešajo pa tudi eno mesto, kjer bi lahko pridobili vse informacije. Vlogo informatorja bi po njihovem mnenju morala prevzeti država. Predvsem Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Združenje delodajalcev, pa tudi univerze.

Reforma želi s svojimi mehanizmi ustvariti nov odnos med trgom delovne sile in visokim šolstvom. Vez med delodajalci in visokošolskimi institucijami se bo morala vsekakor krepiti. Pri tem se pojavljajo ovire, kot sta zaprtost slovenskih visokošolskih institucij in nepripravljenost na spremembe.

Vendar pa Slovenija ni edina evropska država, ki se srečuje z nepoznavanjem novega sistema študija s strani delodajalcev. Coimbra group, usklajuje projekt štirih evropskih univerz iz Velike Britanije, Italije, Francije in Finske. Glavni cilj projekta je bil obveščanje evropskih delodajalcev o bolonjskem procesu in njegovem vplivu na trg dela, zlasti o spremembah, ki jih prinaša v strukturah in vsebini in obsegu študijskih programov (Coimbra, 2006).

Tabela 1: Poznavanje bolonjskega procesa v Evropski Uniji

	Velika Britanija (v%)	Finska(v%)	Francija(v%)	Italija(v%)	Skupaj(v%)
Ne poznamo	64	37,5	30	79,8	52,8
Srednje poznamo	36	50	60	12,8	41
Dobro poznamo	0	12,5	8	2	5,6

Vir: Coimbra, 2006

Iz Tabele 1 je razvidno, da je poznavanje bolonjskega procesa tudi drugod po Evropi podobno kot pri nas. Najbolj preseneča stanje delodajalcev v Veliki Britaniji in Italiji, saj več kot 60 odstotkov, v Italiji celo skoraj 80 odstotkov ne pozna bolonjskega procesa. Anketa je bila izvedena leta 2006, tako da ugibam, da je stanje sedaj mnogo boljše.

Opravili pa so tudi raziskavo o poznavanju priloge k diplomi.

Tabela 2: Nepoznavanje priloge k diplomi

Država	Delež delodajalcev (v%)
Velika Britanija	90
Finska	87
Francija	72
Italija	87

Vir: Coimbra, 2006

V Tabeli 2 je prikazano nepoznavanje priloge v diplomih. Zopet je na vrhu Velika Britanija, kjer kar v 90 odstotkih ne poznajo omenjenega instrumenta. Še najbolj je prepoznaven v Franciji. Danes je stanje zagotovo boljše. Koristno bi bilo zopet uvesti podoben projekt in oceniti napredek dosežen v treh letih, pa tudi podroben napredek v vsaki državi od samega začetka uvedbe bolonjske reforme.

4 PODROČJA SPREMOMB V PRIMERJAVI S STARIM NAČINOM IZVAJANJA ŠTUDIJA

Z obsežno reformo Zakona o visokem šolstvu in sprejetjem ter prilagoditvijo drugih zakonskih aktov se je slovenski visokošolski sistem začel približevati evropskemu visokošolskemu prostoru. Prilagoditev smernicam, ki jih je oziroma jih še narekuje bolonjski proces, je le manjši del v sklopu procesa novosti in sprememb, ki smo jih vpeljali v preteklih letih. Vse to pa zato, da bi naše visoko šolstvo postalo sestavni del primerljive in kompatibilne množice visokošolskih sistemov v Evropi. Predstavljajo namreč osnovo, za strateško razvojno smernico Evrope, ki naj bi postala družba in ekonomija znanja. Tu pa je potrebno omeniti tudi mobilnost, ki je eden izmed glavnih ciljev bolonjske deklaracije. Možnosti za mobilnost se izboljšujejo zaradi:

- kreditnih točk,
- priloge k diplomam,
- primerljivosti študijev,
- povečanja sodelovanja.

4.1 NOVA STRUKTURA ŠTUDIJA

Glavna prednost novega visokošolskega sistema je v kompatibilnejši strukturi, večji dostopnosti in večji možnosti zaposlitve. Visokošolski študij je sestavljen iz treh stopenj, zato se mu tudi reče tristopenjski študij.

Nekdanji dodiplomski študij je preoblikovan v prvo diplomsko stopnjo, druga stopnja pa je nadomestila sedanji magistrski študij. Obe stopnji skupaj trajata pet let, od vsake posamezne visokošolske institucije pa je odvisno, ali izbere:

- 3 + 2 sistem (prva diplomska stopnja traja tri leta, sledi ji dvoletna druga stopnja) ali
- 4 + 1 sistem (štiri leta prve stopnje, ki se nadaljuje z enim letom druge diplomske stopnje).
- Tretja diplomska stopnja bo namenjena doktorskemu študiju, ki bo trajal tri leta.

Študentje naj bi v prihodnje po dokončani prvi stopnji prešli neposredno na drugo stopnjo oziroma magisterij brez diplomskega dela. Tako bi prišli do magistrskega naslova že po petih letih študija. To vsekakor ne pomeni, da bodo oziroma so programi vsebinsko bolj površni. So le bolj intenzivni.

Vse te spremembe študija pa so potrebne zaradi osnovnih ciljev. Eden izmed njih je doseči čim večjo stopnjo izobrazbe v čim krajšem času. Večina študentov, ne samo pri nas, temveč po vsej Evropi, bi tako končala šolanje z naslovom magistra, bistveno pa bi se povečalo tudi število študentov z doktorskim nazivom. Drug cilj je skrajšanje

dolžine študija. Tako se je znižal prvostopenjski študij na tri leta, da se je pridobilo leto, v katerem je študentom omogočeno, da pridobijo podiplomske vsebine študijev. Naslednji cilj pa je uveljavitev vseživljenjskega izobraževanja v obliki splošnega strokovnega izobraževanja (Delo, 23. 10. 2004).

Namen vseživljenjskega izobraževanja je v prispevku k razvoju družbe z vrhunskim znanjem, trajnostnim gospodarskim razvojem z več in bolj kakovostnimi delovnimi mesti in večjo socialno kohezijo ter z zagotavljanjem varstva okolja za prihodnje generacije. Podpira izmenjavo, sodelovanje in mobilnost med sistemi izobraževanja in usposabljanja v Evropi, tako da bodo postali svetovna referenca za kakovost (Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja, 2009)

4.2 KREDITNI SISTEM

Ena izmed največjih novosti v bolonjskem sistemu je vrednotenje obremenitve študenta s kreditnimi točkami, European Credit Transfer and Accumulation System (v nadaljevanju ECTS), ki so enotna klasifikacija za celoten evropski visokošolski prostor in omogočajo lažjo mobilnost študentov ter priznavanje znanj na drugih fakultetah (Dostop, 2009).

ECTS je sistem za nabiranje in prenos kreditnih točk. Izboljšuje preglednost in primerljivost sistemov in študijskih programov ter omogoča mobilnost študentov in medsebojno priznavanje opravljenih študijskih obveznosti. Uporablja se za nabiranje kreditnih točk, potrebnih za končanje študijskega programa, pa tudi za prenos kreditnih točk iz enega študijskega programa v drugega, in sicer med visokošolskimi zavodi v Republiki Sloveniji ter visokošolskimi zavodi Republike Slovenije in tujine.

ECTS pripomore k privlačnosti evropskega visokega šolstva v primerjavi s sistemi zunaj njega, lajša dostop na trg dela, omogoča pa tudi priznavanje znanja, usposobljenosti in zmožnosti, pridobljenimi s formalnim ali neformalnim učenjem ter tako pripomore k razširjanju in uveljavljanju vseživljenjskega učenja.

ECTS spodbuja strategije poučevanja, ki so osredotočene na študenta: izhodišče je študijska oziroma delovna obremenitev študenta. Takšno poučevanje je naravnano k študijskim rezultatom, kot so definirani v programu, temelji pa na sodobnih, inovativnih metodah, aktivnem učenju, skupinskem delu in individualnih stikih študenta z visokošolskimi učitelji in visokošolskimi sodelavci (Url. RS, št. 124/2004).

Količina dela v ECTS točkah zajema čas, ki ga študent porabi za obiskovanje predavanj, seminarjev, pripravo na vaje in seminarje, samostojno učenje, pripravo in udeležbo na izpitih. Točke so ovrednotene glede na celotno delovno obremenitev študenta. Ena kreditna točka pomeni od 25 do 30 ur obremenitve študenta; letna obremenitev študenta je od 1500 do 1800 ur.

V obremenitev študenta se štejejo: predavanja, seminarji, vaje in druge oblike organiziranega študijskega dela (praktično usposabljanje, hospitacije, nastopi, terensko delo ipd.), individualno študijsko delo (sprotno delo, študij literature, seminarske naloge, projektno delo, raziskovalno delo), priprava na izpite ali druge oblike preverjanja ter diplomska (magistrska, doktorska) naloga.

Študentu se kreditne točke dodelijo, ko izpolni študijsko obveznost. Število kreditnih točk celotnega študijskega programa je zmnožek števila let uradnega trajanja študijskega programa in letnega števila kreditnih točk.

Tabela 3: Primer izračuna ECTS kreditnih točk

AKTIVNOSTI	ŠTEVILO DELOVNIH UR ŠTUDENTA
Predavanja in vaje	60
3 kolokviji	35
Domače naloge	40
Seminar	15
SKUPAJ	150 ur = 6 točk

Vir: Gabrovšek, 2009

Visokošolski strokovni študijski programi in univerzitetni študijski programi obsegajo od 180 do 240 kreditnih točk in trajajo od tri do štiri leta.

Magistrski študijski programi obsegajo od 60 do 120 kreditnih točk in trajajo eno do dve leti, vendar tako da na istem strokovnem področju skupaj s študijskim programom prve stopnje trajajo pet let. Magistrski študijski programi, ki obsegajo 60 kreditnih točk, omogočajo študentom, ki so na prvi stopnji končali študij, ovrednoten s 180 kreditnimi točkami, dodatni letnik, tako da si skupaj pridobijo 120 kreditnih točk, potrebnih za dokončanje magistrskega študijskega programa.

Doktorski študijski programi obsegajo 180 kreditnih točk in trajajo tri leta.

Študijski programi morajo biti sestavljeni tako, da posamezni letnik študijskega programa obsega 60 kreditnih točk, semester pa 30 kreditnih točk. Iz predmetnika mora biti razvidno število kreditnih točk, potrebnih za dokončanje posamezne enote programa (t. j. predmeta, modula, praktičnega usposabljanja ipd.), in učni dosežki tako celotnega študijskega programa kot posameznih enot programa. Posamezni predmet mora biti ovrednoten z najmanj tremi kreditnimi točkami, priporočljivo število kreditnih točk za posamezni modul je najmanj pet ali večkratnik tega števila (ZViS-D, 16. člen).

Če je za dokončanje študija s študijskim programom predvidena diplomska (magistrska, doktorska) naloga, jo je treba kreditno ovrednotiti.

4.3 FINANCIRANJE ŠTUDIJA

Po uspešnosti visokega šolstva posebej izstopajo Združene države Amerike, Velika Britanija in skandinavske države. Vse te države so danes v vrhu razpredelnice gospodarske učinkovitosti. Na področju visokega šolstva so brez dvoma vodilne Združene države Amerike, z največjimi letnimi izdatki na študenta in visokim deležem teh izdatkov v bruto domačem proizvodu (v nadaljevanju BDP). V primerjavi z drugimi državami EU Slovenija namenja izobraževanju nadpovprečen delež BDP, vendar sta pri tem pomembni dve značilnosti, ki bistveno vplivata na obseg financiranja visokošolske izobraževalne dejavnosti. Najprej je Slovenija edina država EU, ki po primerljivih podatkih Eurostata za študenta namenja približno toliko sredstev kot za osnovnošolca. Povprečje EU je približno dvakrat toliko sredstev na študenta kot osnovnošolca, v primerjavi z ZDA pa trikrat toliko. Poleg tega Slovenija relativno večji delež izobraževalnih sredstev namenja socialnim programom (subvencioniranje prehrane, prevozov itd.) in za samo izobraževalno dejavnost študentov ostane bistveno manj. Posledice takšnega odnosa do visokega šolstva so srednjeročno in dolgoročno katastrofalne, saj bo visoko šolstvo postalo mednarodno popolnoma nekonkurenčno z vsemi negativnimi vplivi na gospodarstvo in širšo družbo (D. Mramor, 2007, strani 26 - 27).

Na okrogli mizi, ki je potekala 23. 4. 2009, na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani so se vsi sodelujoči strinjali, da je treba za visoko šolstvo v proračunu zagotoviti več sredstev. Na kakšen način se bodo sredstva dodeljevala, pa bo odločilo Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Pripravilo bo sistem financiranja visokega šolstva v prihodnjih letih (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009).

Ena največjih dilem financiranja visokega šolstva se nanaša na vire financiranja, kako poiskati ustrezno kombinacijo zasebnih in javnih virov. V svetu, kjer so sistemi visokošolskega izobraževanja večinoma finančno podhranjeni, se z vidika zagotavljanja razvoja kaže potreba po večjih vlaganjih v razvoj človeškega kapitala. Medtem ko ima javno financiranje poleg zasebnih tudi družbene koristi (je pravično – omogoča enake možnosti vključitve, prispeva k zmanjševanju revščine), zasebni viri vplivajo na skrajšanje časa študija in večjo odzivnost šol na zahteve šolajočih.

Največ polemik pa zbuja uvedba šolnin. Zastavljajo se predvsem vprašanja, če so šolnine potrebne, upravičene in pravične v socialnem smislu. Profesor dr. Bugarič meni, da je prepričan, da uvedba šolnin pomeni večjo socialno razslojevanje, zmotno. Univerze po svetu, predvsem ameriške, imajo namreč temu prilagojene sisteme posojil, zmanjšanja šolnin, odpisa šolnin in druge mehanizme. Zato ne vidi razloga, da tudi v Sloveniji ne bi bilo tako. Če je šolnina blizu tržni ceni študija, potem tudi za študenta ne bo predstavljala nepremostljivega bremena, saj bo kasneje, ko bo v službi, v nekaj mesecih ali letih odplačal dolg ali kredit, ki ga je najel (Pamfil, 2005, stran 17).

Vendar se mi na tem mestu pojavi vprašanje, kako bo študent odplačal študij, če pa, kot vse kaže, bodoči, pa tudi že nekdanji diplomanti nimamo dobre perspektive v zaposlovanju. Trenutno je stanje namreč takšno, da prostih delovnih mest ni veliko, pa tudi plače niso kaj prida visoke.

Kljub splošni bojzani in strahom pred šolninami je preudarjen premislek o vsaj delnem zasebnem financiranju slovenskih fakultet na mestu. Bistvo evropske bolonjske reforme je namreč v tem, da želi Evropa prek visokega šolstva prehiteti Ameriko in postati bolj konkurenčna od nje. Začetna točka Bolonjske deklaracije je tako gotovo ugotovitev, da je kakovostno visoko šolstvo ključno za sodobno gospodarstvo in njegovo konkurenčnost (M. Tajnikar, 2004, strani 20 - 21). V preteklosti so kljub povečanju števila študentov in nenehnemu zmanjševanju finančnih sredstev dosegali dobre študijske rezultate, Slovenija pa je z njihovim znanjem dosegla raven razvite države. Postali so konkurenčni kolegom iz tujine, kar se kaže predvsem v dobrih rezultatih iz mednarodnih tekmovanj, s katerih se vračajo. Večina pa jih poteka prav v Združenih državah Amerike. Za take dosežke pa seveda ni zaslužen samo sistem, kajti tako nadarjeni študentje bi prav gotovo uspeli v vsakem sistemu. Poudarila pa bi, da se mnogi od njih morda ne bi mogli vpisati v študijske programe, pridobiti novih znanj, se dokazati in udeležiti tekmovanj, če bi se pri nas uvedle šolnine.

Za zdaj šolnin še ne bo, kajti 73. člen (ZviS-UPB3, Uradni list RS 119/2006) področje financiranja visokega šolstva ureja tako, da se dejavnost za prvo in drugo stopnjo financirajo iz državnega proračuna. Tako je država zagotovila sredstva iz državnega proračuna za obe bolonjski stopnji, kar je v prid vsem nam študentom, kljub temu pa tudi študentje ostajamo realni in se sprašujemo, kako dolgo bo to izvedljivo.

4.4 PRILOGA K DIPLOMI

Priloga k diplomi je postala obvezen sestavni del diplome leta 1999, v Sloveniji so bile prve priloge k diplomi podeljene leta 2000. Sestavine priloge k diplomi določa Odredba o prilogi k diplomi oziroma Pravilnik o prilogi k diplomi (Ur.l. RS št. 56/2007). Izda se brezplačno v slovenskem jeziku in v enem od uradnih jezikov Evropske unije.

Je dokument, priložen visokošolski ali višješolski diplomi, ki služi kot pripomoček za lažje razumevanje posameznikove kvalifikacije, v smislu pridobljenega znanja in usposobljenosti. V osmih rubrikah povzema:

- Informacije o diplomantu,
- informacije o visokošolski/univerzitetni izobrazbi,
- informacije o stopnji izobrazbe,
- informacije o študiju in uspešnosti diplomanta,
- dodatne informacije,
- podpis pooblaščen osebe in pečat,

- informacije o visokošolskem sistemu v Republiki Sloveniji.

Je individualni dokument, kar pomeni, da je sestavljen za vsakega posameznika drugače, glede na predmetnik in izpite, ki jih je opravil. Prav tako je del priloge k diplomi tudi shema, ki pojasnjuje študijski sistem države, s čimer je možna primerjava z drugimi državami, če diplomant išče zaposlitev v tujini (Narodni center Europass, 2009).

Njene prednosti so lažje vrednotenje tujih diplom, individualna slika diplomanta, izboljšanje preglednosti kvalifikacij in študijskih programov v visokošolskem prostoru.

So pa priloge k diplomi povzročile tudi nekaj polemik glede tega, ali priloga k diplomi, ker navaja informacijo o študiju in uspešnosti diplomanta, krši ustavna določila o varovanju osebnih podatkov.

4.5 STOPNJA OZIROMA RAVEN IZOBRAZBE

Največ polemik se je v Sloveniji glede bolonjske reforme in vsega povezanega z njo sprožilo ob vprašanju o izenačitvi ravni izobrazbe po dosedanjih študijskih programih in novih bolonjskih študijskih programih.

Tabela 4: Prikaz ravni izobrazbe po starih študijskih programih in novih bolonjskih programih

RAVNI IZOBRAZBE PO DOSEDANJIH PROGRAMIH	RAVEN	RAVNI IZOBRAZBE PO NOVIH BOLONJSKIH PROGRAMIH
višješolski programi (do 1994)	6/1	
višješolski strokovni programi		
specializacija po višješolskih programih	6/2	visokošolski strokovni (1. bolonjska stopnja)
visokošolski strokovni programi		univerzitetni programi (1. bolonjska stopnja)
specializacija po visokošolskih strokovnih programih	7	magisteriji stroke (ZA imenom) (2. bolonjska stopnja)
univerzitetni programi		
specializacija po univerzitetnih programih	8/1	
magisteriji znanosti (PRED imenom)		
doktorati znanosti (PRED imenom)	8/2	doktorati znanosti (PRED imenom) (3. bolonjska stopnja)

Vir: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2009

Kot je razvidno iz zgornje tabele se ravni izobrazbe po bolonjskem programu delijo še v podravni. Šesta stopnja izobrazbe je razdeljena na podravni 6/1 in 6/2, osma pa

na podravni 8/1 in 8/2. Nekdanji višješolski programi se uvrstijo na podraven 6/1, visokošolski pa na podraven 6/2. Ta podraven stopnje izobrazbe pa pripada tudi prvi bolonjski stopnji. Tako visokošolskemu kot univerzitetnemu programu. Kar pa se mi ne zdi pravično, saj vsaj na naši fakulteti mnogokrat slišimo opazke profesorjev, da se od nas študentov na univerzitetnem programu mnogo več pričakuje. Zakaj potem ista stopnja izobrazbe, če pa moramo znati in obdelati več snovi?

Na raven 7, kamor so se uvrščali univerzitetni programi, po bolonjskih programih spada druga bolonjska stopnja. Nov bolonjski program nima 8/1 stopnje, ima pa 8/2, ki se enači z doktoratom znanosti. To predstavlja tudi tretjo bolonjsko stopnjo.

Že na začetku sem omenila, da je prav to izenačevanje povzročilo precej nezadovoljstva, predvsem pri posameznikih, ki so že zaključili študij in bi se jim stopnja izobrazbe zmanjšala. Problem se pojavi predvsem pri uvrščanju v plačilni razred. To so poskušali omiliti z umeščanjem po tarifnem sistemu glede na Zakon o sistemu plač v javnem sektorju, po katerem velja, da se visokošolska strokovna izobrazba še vedno umešča v VII. tarifni razred po Zakonu o sistemu plač v javnem sektorju oziroma v VII. stopnjo izobrazbe po klasifikaciji Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije. Po uredbi o uvedbi in uporabi klasifikacijskega sistema izobraževanja in usposabljanja pa se razvršča na 6. raven izobrazbe, podraven 6/2 (Uradni list Republike Slovenije, 2006)

Na Ustavno sodišče Republike Slovenije je bila vložena tudi pobuda za ocenitev ustavnosti in zakonitosti zgoraj omenjene uredbe. In sicer se je nanašala na prvo alinejo 15. člena Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu. Omenjeno pobudo je sodišče po prvi zavrnitvi leta 2006 ponovno zavrnilo leta 2008 kot neutemeljeno.

5 BOLONJSKA REFORMA IN FAKULTETA ZA UPRAVO

5.1 FAKULTETA ZA UPRAVO

Fakulteta za upravo sodi med eno izmed najmlajših članic Univerze v Ljubljani, kljub temu pa ima dolgoletno tradicijo. Njeno delovanje sega v leto 1956, ko je bila ustanovljena takratna Višja upravna šola, ki se je leta 1995 preoblikovala v Visoko upravno šolo. Od leta 1997 je s pripravo novih, sodobnih in evropsko primerljivih študijskih programov rasla tudi ideja o statusnem preoblikovanju Visoke upravne šole v fakulteto. Državni zbor Republike Slovenije je s spremembami Odloka o preoblikovanju Univerze v Ljubljani leta 2003 zaključil proces preoblikovanja šole, tako da je s 5. aprilom 2003 Visoka upravna šola uradno postala Fakulteta za upravo (Fakulteta za upravo, 2009).

Danes fakulteta svoje poslanstvo uresničuje na področju visokošolskega izobraževanja upravnih znanosti, znanstvenoraziskovalnega, razvojnega in svetovalnega dela, dopolnilnega strokovnega izpopolnjevanja javnih uslužbencev in mednarodnega sodelovanja s podobnimi izobraževalnimi in znanstveno-raziskovalnimi institucijami. Težišče njenega delovanja obsega razvijanje naslednjih strokovnih področij:

- pravna ureditev in razvoj na področju javnega sektorja,
- organizacija javnega sektorja,
- ekonomika javnega sektorja,
- javne finance,
- menedžment v javnem sektorju,
- informatizacija javnega sektorja in razvoj e-uprave.

Za Fakulteto za upravo bi lahko rekli, da je zelo bogata tudi kar se tiče obštudijskih dejavnosti. Ni veliko fakultet, ki bi študentom nudile toliko različnih možnosti za preživljanje prostega časa in druženje s kolegi izven predavalnic. Tako se lahko študentje na fakulteti odločimo za različne obštudijske dejavnosti, kot so:

- intelektualne (raziskovalni seminarji, debate, študije primerov),
- športne (nogomet, košarka, rokomet, odbojka, ples),
- kulturne dejavnosti (pevski zbor, fotografija).

Študentom pa so na voljo tudi strokovne ekskurzije v Bruselj, Strasbourg, Haag, Luksemburg, Beograd in na Reko.

5.2 POSTOPEK UVAJANJA BOLONJSKE REFORME

V skladu z vizijo in poslanstvom Fakultete za upravo je bila hitra, predvsem pa učinkovita in kakovostna, uvedba bolonjskega sistema eden izmed pglavitnih ciljev fakultete. Tako so v študijskem letu 2005/2006 začeli z izvedbo prenovljenih študijskih programov, ki so bili izoblikovani v skladu s cilji in načeli Bolonjske deklaracije. Odločili so se za formulo izvajanja študijskih programov 3 + 2. Prenovili so programe, nekaterim predmetom dodelili nove nazive in izvajalce, določili obseg dela pri posameznih predmetih in jih na podlagi tega tudi ovrednotili s kreditnimi točkami. Tako se danes na dodiplomskem študiju izvajata dva programa - visokošolski in univerzitetni študijski program Uprava I. stopnja. V prihodnjem študijskem letu bodo začeli izvajati še univerzitetni študijski program Upravna informatika I. stopnja. Na podiplomskem študiju pa izvajajo tri programe, in sicer, Magistrski študijski program Uprava, Skupni magistrski program Management v upravi, Skupni magistrski program Management in finance v EU skupaj s Fakulteto za finance in računovodstvo v Pragi, Poslovno fakulteto v Rotterdamu in Ekonomsko fakulteto v Banski Bystrici.

5.2.1 Visokošolski študijski program uprava I. stopnja

V skladu s cilji in načeli Bolonjske deklaracije je ta program nasledil dodiplomski visokošolski študijski program Javna uprava, ki je trajal tri leta. V prvih dveh letih je potekal enotno, v tretjem letniku pa so si študentje lahko izbrali enega izmed treh izbirnih modulov, ki so pokrivali finančno-davčno, upravo-pravno in organizacijsko-informacijsko področje. Študij se je izvajal redno in izredno. Redni študij je bil v celoti financiran iz proračunskih sredstev. Izredni pa na podlagi cenika, ki ga je izdala fakulteta.

Kot že rečeno se je v študijskem letu 2004/2005 prvič izvajal visokošolski študijski program Uprava I. stopnja. Študijski program je bil popolnoma prenovljen, spremenila so se imena predmetov in njihovi učni načrti, predmeti so se ovrednotili s kreditnimi točkami. Program je zasnovan tako, da omogoča izobraževanje strokovnjakov za najširšo paleto delovnih mest v javni in poslovni upravi, to je v celotnem javnem sektorju od državne uprave, širše javne uprave, javnih podjetij do zasebnih podjetij, še zlasti tistih, ki veliko sodelujejo z javnim sektorjem. Daje vsa potrebna strokovna, organizacijska, računalniška, administrativno-tehnična znanja ter usposobljenost za uspešno delo v upravni praksi na tipičnih delovnih mestih (tajnik, poslovni sekretar, strokovni referent ipd.).

Program traja tri leta oziroma šest semestrov in se zaključi z diplomo. Študij se izvaja redno na fakulteti in se v celoti financira iz proračunskih sredstev, izredni študij pa je plačljiv in se izvaja na fakulteti, pa tudi na osmih študijskih centrih po Sloveniji.

5.2.2 Univerzitetni študijski program uprava I. stopnja

Njegov predhodnik je bil univerzitetni program Uprava, ki je trajal štiri leta. Prva tri leta so študenti poslušali predavanja po enotnem programu, zadnje, četrto leto, pa so študenti poleg obveznih predmetov, opravili še dva izpita ki so ju izbrali izmed sedmih izbirnih predmetov. Tudi ta študij se je izvajal redno in izredno, ter se zaključil z diplomom.

Nasledil ga je univerzitetni program Uprava I. stopnja. Program se je v štirih oziroma petih letih odkar obstaja tudi malce spremenil. Razliko vidim tudi sama, saj so predmeti v primerjavi z mojimi v prvem letniku ovrednoteni z več kreditnimi točkami, v prvem letniku prav tako ni več izbirnih predmetov. V drugem in tretjem letniku se pojavljajo novi predmeti.

Program je v primerjavi s starim skrajšan za eno leto, izvaja se redno in izredno. Zaključni pa se z uspešnim zagovorom diplome (Fakulteta za upravo, 2009).

5.2.3 Univerzitetni študijski program upravna informatika I. stopnja

Tako so poimenovali nov študijski program, ki se bo prvič izvedel v prihodnjem študijskem letu 2009/2010. Je interdisciplinarno naravnani program in daje poglobljena znanja iz računalniške tehnologije, interneta in nove informacijske tehnologije ter upravno-pravna, ekonomska in organizacijska znanja, ki so potrebna za razumevanje delovanja javne in poslovne uprave (Fakulteta za upravo, 2009).

Trajal bo tri leta in se bo izvajal tako redno kot izredno. Študij se bo izvajal v obliki predavanj, seminarjev, študij primerov, forumov, blogov in drugih oblik e-izobraževanja. Pri predmetih, kjer število študentov ne bo presegalo pet slušateljev, bo izvajanje potekalo v obliki individualnega študija predmeta oziroma prek konzultacij z nosilcem predmeta.

5.2.4 Magistrski študijski program uprava

Magistrski študijski program Uprava II. stopnja omogoča študentom, da pridobijo vsa potrebna teoretična znanja iz medsebojno tesno povezanih področij delovanja uprave in tako nadgrajujejo in poglobijo upravna znanja in sposobnosti, pridobljene na dodiplomskem študiju.

Študijski program je zasnovan tako, da študenta uvede v poglobljeno samostojno raziskovalno delo in avtonomno reševanje zahtevnejših strokovnih in znanstvenih problemov. Traja dve leti. V prvem letu študent obiskuje skupne predmete, v drugem pa se program deli na tri smeri: upravno-pravno, upravno-ekonomsko in upravno-informacijsko, kar študentu omogoča, da v drugem letniku študija svoje znanje še

poglobi na ožjem izbranem področju zaradi že pridobljenih praktičnih izkušenj ali pa načrtovane bodoče zaposlitve.

Redni študij se bo prvič izvajal v študijskem letu 2009/10, in sicer na sedežu fakultete v Ljubljani in v študijskem središču v Mariboru, če bo vpisanih vsaj 30 kandidatov. Izvaja se v obliki predavanj in seminarjev, kjer se študentje seznanijo s teoretičnimi osnovami predmetov in njihovo uporabo v praksi.

Izvedba izrednega študija pa je prilagojena potrebam in omejenim časovnim možnostim izrednih študentov. Predavanja bodo v študijskem letu 2009/10 potekala na sedežu fakultete v Ljubljani (Fakulteta za upravo, 2009).

5.2.5 Skupni magistrski študijski program management v upravi

Skupni študijski program študentom nudi potrebna teoretična znanja iz medsebojno tesno povezanih področij (upravno-pravno, ekonomsko, organizacijsko, informacijsko in managersko) delovanja uprave in tako nadgrajuje in pogloblja znanja ter sposobnosti, pridobljene na prvi stopnji študija.

Fakulteta je pripravila program v sodelovanju s Fakulteto za organizacijske vede, ki je članica Univerze v Beogradu. Prednost programa je mobilnost študentov in skupno delo študentov ter akademskega osebja partnerskih fakultet, ki vnaša večkulturno dimenzijo in dviga mednarodno vrednost rezultatov pedagoškega in razvojno-raziskovalnega dela ter povečuje mednarodno zaposljivost diplomantov. Študijski program Management v upravi vsebuje namreč obvezo, da mora študent pridobiti 30 kreditnih točk (KT) v tujini na partnerski univerzi, in sicer na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Beogradu,. Poučevanje poteka v slovenščini, srbsčini in angleščini. Jezik poučevanja je prilagojen potrebam študentov. Program predvideva tako redni kot izredni študij in traja 2 leti (S. Cankar, J. Stare, 2009).

5.2.6 Skupni magistrski program finance in računovodstvo v Evropski Uniji (FINAC)

Skupni magistrski študijski program Finance in računovodstvo v EU (FINAC - Finance and Accounting for Common Europe), ki ga je pripravila skupina evropskih univerz (Ekonomska univerza v Pragi: Fakulteta za finance in računovodstvo, Univerza v Ljubljani: Fakulteta za upravo, Univerza v Rotterdamu: Poslovna fakulteta v Rotterdamu in Univerza Mateja Bela: Ekonomska fakulteta), se odziva na spremembe v javnem sektorju, povezane z globalizacijo ter z evropskimi integracijskimi procesi, ter na potrebe po uskladitvi izobraževalne ponudbe na znanju temelječe družbe. Traja dve leti in se izvaja tako redno kot izredno.

Temeljni namen študijskega programa je omogočiti študentom pridobitev finančno - računovodskih znanj in sposobnosti, potrebnih za zaposlitev in ustrezno kariero v javni upravi oz. v javnem sektorju v turbulentnem mednarodnem okolju. Študijski program je v prvi vrsti usmerjen k študentom, ki jih zanima kariera v javnem sektorju, mednarodnih korporacijah, na bankah, finančnih trgih in v mednarodnih finančnih institucijah (Fakulteta za upravo, 2009).

Skupni magistrski študijski program je za diplomante inovativen in edinstven, in sicer z vidika:

- skupne diplome;
- mednarodne mobilnosti;
- mednarodne zaposljivosti;
- vpogleda v mednarodno strokovno perspektivo s področja javnih financ in računovodstva;
- razvoja individualnih sposobnosti za uspešno delo znotraj mednarodnih skupin;
- pomena in oblikovanja individualnih moralnih vrednot v skladu z evropsko kulturno tradicijo;
- pridobivanja kompetenc za delo v mednarodnem okolju v javnem sektorju;
- raziskovalne usmerjenosti;
- razumevanja mednarodne mobilnosti in kulturne različnosti (S. Cankar, J. Stare, 2009).

5.2.7 Pridobljeni nazivi in stopnja izobrazbe po končanem študiju

Kot sem že omenila, se je veliko govorilo o stopnji izobrazbe in nazivih pridobljenih po novih bolonjskih programih, ki jih bodo morale članice univerze uvesti, če jih že niso, s prihodnjim študijskim letom.

Predvsem so bili zbegani in nezadovoljni študentje, ki so se, kot pravimo, znašli nekje vmes. Študij so torej začeli po starih programih, končali pa ga bodo po novih, bolonjskih.

Fakulteta za upravo takim študentom omogoča, da imajo ob rednem napredovanju možnost zaključiti študijski program po načinu in pogojih, ki so veljali ob vpisu. Na dodiplomski ravni fakulteta še vedno izvaja triletni visokošolski program Javna uprava ter štiriletni univerzitetni program Uprava, na podiplomski ravni pa kot izredni študij dvoletni magistrski program Uprava in dvoletni doktorski študijski program Uprava. (Fakulteta za upravo, 2009).

Prav tako pa fakulteta nudi opravljanje dodatnih obveznosti z namenom, da se lahko študentje, ki so končali program po starem sistemu, vpišejo na drugo stopnjo po novem bolonjskem sistemu.

Tabela 5: Prikaz stopenj izobrazbe in strokovnega naziva glede na zaključen bolonjski program

	BOLONJSKI PROGRAM
	Visokošolski študijski program Uprava I. stopnja
STOPNJA IZOBRAZBE	6/II
STROKOVNI NASLOV	diplomant/ka upravnih ved (VS) (okrajšava: dipl. upr. ved (VS))
	Univerzitetni študijski program Uprava I. stopnja
STOPNJA IZOBRAZBE	6/II
STROKOVNI NASLOV	diplomant/ka upravnih ved (UN) (okrajšava: dipl. upr. ved (UN))
	Univerzitetni študijski program Upravna informatika
STOPNJA IZOBRAZBE	6/II
STROKOVNI NASLOV	diplomirani/a inženir/ka upravne informatike (UN)
	Magistrski študijski program Uprava II. stopnja
STOPNJA IZOBRAZBE	7
STROKOVNI NASLOV	magister/magistrca upravnih ved (mag. upr. ved)
	Skupni mag. študijski program Management v upravi
STOPNJA IZOBRAZBE	7
STROKOVNI NASLOV	magister/magistrca managementa v upravi (mag. manag.)
	Skupni mag. študijski program Finance in računovodstvo v EU
STOPNJA IZOBRAZBE	7
STROKOVNI NASLOV	magister/magistrca financ in računovodstva v EU, (mag. fin. in rač. v EU)

Vir: Spletna stran Fakultete za upravo

5.2.8 Zaključne ugotovitve

Fakulteta za upravo je ena izmed prvih fakultet Univerze v Ljubljani, ki je uvedla bolonjski sistem študija. Kot ena izmed najmlajših članic univerze se je uspešno spopadla z vsemi izzivi, ki so jo čakali pri preurejanju izvajanja študija.

Uspešno je prenovila vse študijske programe v skladu z načeli in cilji Bolonjske deklaracije. Uvedla je dvostopenjski študij in preoblikovala programe, da so postali še bolj zanimivi, ne samo za domače, temveč tudi za tuje študente. Programe je preimenovala, ovrednotila s kreditnimi točkami, povečala obseg dela študentov. Študijski programi so na drugi stopnji oblikovani tako, da imajo študentje možnost svoje znanje pridobiti in razširiti v tujini. Študentom, ki so bili vpisani v stare študijske programe, je fakulteta nudila možnost dokončanja oziroma opravljanja dodatnih izpitov, s katerimi so potem lahko nadaljevali študij na drugi stopnji po novih programih.

Preko programov študijskih izmenjav, kot je na primer Erasmus, se lahko študentje tekom študija podamo v države, ki izvajajo te programe. Tako se uresničuje tudi eden izmed ciljev deklaracije, mobilnost. Študentje si v tujini naberejo bogate izkušnje, osvojijo nova znanja, se naučijo novega jezika, spoznajo druge kulture, nove prijatelje. Poleg tega pa imajo tudi možnost priznanja nekaterih izpitov, tako da po vrnitvi v domovino nimajo prevelikega zaostanka z opravljenimi obveznostmi.

Fakulteta se tako kot večina drugih fakultet po Evropi zaveda, da je znanje ključnega pomena. Le z znanjem smo lahko konkurenčni drugim državam, ustvarjamo dobre pogoje za življenje in s tem blaginjo države. Zato se trudi, da bi programe izvajala kakovostno in s tem omogočila svojim študentom čim večjo konkurenčnost na trgu dela. Časi so žal takšni, da zaposlitve ni lahko dobiti. Tako študente seznanja z različnimi metodami dela, jih vpeljuje v samostojno razmišljanje, iz katerega se kar največ naučijo. Za to pa so najbolj zasluženi profesorji. Večina jih ima pridobljeno izobrazbo v tujini, imajo mnogo izkušenj glede predavanja, raziskovanja. Mnogi pa imajo tudi veliko poznanstev zunaj naših meja, tako da njihova predavanja popestrijo predavatelji iz tujine kot seveda tudi iz domovine.

Fakulteta na obeh stopnjah tako na dodiplomskem kot podiplomskem študiju nudi redni študij, kar je v veliko pomoč mnogim študentom, ki si drugače ne bi mogli privoščiti študija. Tako bi marsikateri talent ostal skrit.

Povzamem lahko, da se je Fakulteta za upravo hitro in odločno spopadla z izzivom preoblikovanja visokega šolstva v Sloveniji. Pri svojem preurejanju je sledila vsem ciljem Bolonjske deklaracije in jih tudi dosegla. Vendar pa včasih ni dovolj da cilje samo dosežeš, bolj pomembno je, kako in na kakšen način to storiš. Velikokrat si nekdo prizadeva nekaj hitro narediti, da bo med prvimi ali celo prvi. Toda včasih je bolje, da si bolj počasen in opraviš stvari korak za korakom. Tako se pojavljajo vprašanja, ali so bila ukrepanja izvedena na pravi način, ali je študentom kljub skrajšanemu programu na dodiplomski stopnji omogočen kvaliteten študij, da lahko

potem tudi prenesejo znanje na podiplomsko raven, ali so temeljito preučili preoblikovanje programov, predmetov, ali so predmeti glede na področje pravično ovrednoteni s kreditnimi točkami. Vse to bo pokazal čas. Je pa res, da so začetki vedno najtežji, ker si postavljen pred neko novo dejstvo, ki ga moraš dobro preučiti in določiti način izvedbe oziroma preoblikovanja. Ob vsem tem se pojavljajo napake, ki so do neke mere tudi dobrodošle, saj na nekako usmerjajo izvedbo. Kot pravi rek: na napakah se učimo.

6 ZAKLJUČEK

Danes nihče ne more pričakovati, da si bo v mladosti pridobil začetno znanje, ki bo zadostovalo za celo življenje. Zato je treba razvijati različne poti in načine, ki bodo ljudem pomagali, da se bodo učili in razvijali svoje spretnosti ter sposobnosti skozi vse življenje. Predvsem pa, da se bodo s pridobljenim znanjem znali prilagoditi različnim življenjskim situacijam in okoliščinam.

Vse višja stopnja izobrazbe posamezniku omogoča spremembo življenjskega sloga in ekonomskih razmer ter spremembo mesta na družbeni lestvici. Brez izobraženih, usposobljenih ljudi pa ni novih inovacij in konkurenčnega gospodarstva. Namreč le splošna raven izobrazbe pripomore h gospodarskemu razvoju posamezne države.

Zadnja leta Evropa zaostaja za svojo največjo tekmičico, Združenimi državami Amerike, tako gospodarsko kot konkurenčno. V želji po spremembi stanja, s ciljem postati najbolj konkurenčno in dinamično gospodarstvo na svetu, so evropski ministri podpisali Lizbonsko konvencijo. Pojavila so se številna vprašanja o prihodnosti izobraževanja, raziskav, financiranja in politike zaposlovanja. Lizbonski konvenciji je sledil podpis Bolonjske deklaracije. Razsežnosti deklaracije so izjemno kompleksne, saj ne gre le za strukture študija, priznavanje kvalifikacij ali za vodenje visokega šolstva. Gre predvsem za vzpostavljanje evropske razsežnosti in obenem ohranjanje evropskih različnosti, za ekonomsko rast in za socialno kohezijo evropskih držav. Njen podpis je države članice Evropske unije med drugim zavezoval, da bodo z vzajemnim sodelovanjem do leta 2010 postavile odprt in konkurenčen visokošolski prostor. Ta naj bi postal privlačen tudi za neevropske študente.

Ministri so se odločili, da bodo napredek svojega dela opisali in ocenili na srečanjih, ki jih bodo zaključili s sprejetjem posebnih komuniquev. Srečujejo se vsaki dve leti. Zadnje srečanje je potekalo aprila letos v Belgiji. Posvetili so se predvsem prihodnjem desetletju in določili prednostne naloge, ki so se oblikovale kot posledica želje po odličnosti v vseh vidikih visokega šolstva. Izpostavljeni so bili predvsem mednarodna odprtost, mobilnost in financiranje.

Uresničevanje reforme visokega šolstva je bil in je še vedno izziv tako za Slovenijo, kot ostale članice podpisnice Bolonjske deklaracije. Večina fakultet je že uvedla nove študijske programe. Druge pa bodo to storile s prihodnjim študijskim letom, 2009/2010. Za uresničevanje reforme smo morali med drugim spremeniti Zakon o visokem šolstvu, sprejete so bile uredbe, s katerimi se je slovenska zakonodaja prilagodila spremembam, ki jih je terjala podpisana deklaracija.

Pomembne spremembe so se zgodile na področju strukture študija, ki je sedaj popolnoma prenovljena in se izvaja v treh stopnjah. Prva stopnja traja za razliko od starega sistema tri leta, podaljša pa se magistrski študij in sicer, za eno leto. Doktorski študij, ki se izvaja na tretji stopnji pa bo trajal tri leta. Za zdaj ga pri nas še nimamo, ker bodo prve generacije bolonjskih študentov dokončale drugo stopnjo študija prav v prihodnjem študijskem letu.

Naslednja izmed novosti je vrednotenje obremenitve študenta s kreditnimi točkami. Delo študenta med študijskim letom se ovrednoti s kreditnimi točkami. Te so razdeljene glede na čas, ki ga študent porabi za obiskovanje predavanj, seminarjev, vaj, samostojnega učenja, pripravo na udeležbo na izpitih, pa tudi izdelavo diplomske oziroma magistrske naloge.

Druga sprememba, financiranje študija, je dvignila veliko prahu. Pojavilo se je vprašanje financiranja študija. Strokovnjaki si tu niso enotni, nekateri menijo, da bi bilo treba uvesti šolnine, drugi temu nasprotujejo. Sama sem mnenja, da si marsikdo ne more privoščiti študija, posebej sedaj, ko je na udaru tudi študentsko delo. Torej, kje naj študent pridobi finančna sredstva, ko pa mu bodo, v primeru ukinitve študentskega dela, vzeli še edini vir pridobivanja finančnih sredstev. Predlagali so ugoden študentski kredit, ki bi ga študent odplačal v prvih letih po redni zaposlitvi. Toda tudi tu naletimo na oviro, saj časi v katerih se trenutno nahajamo niso prav rožnati za iskalce zaposlitve. Posebej tiste, ki bomo službo iskali prvič, brez delovnih izkušenj. Nekateri smo si jih sicer pridobili med opravljanjem študentskega dela, toda te delodajalce ne zanimajo kaj dosti.

Naslednja sprememba se je dotaknila tudi diplome. Obvezen sestavni del diplome je postala priloga k diplomu, ki je v večini držav naletela na pozitiven odziv. Sestavljena je individualno za vsakega posameznika glede na predmetnik in izpite, ki jih je opravil. Njene prednosti so predvsem lažje vrednotenje tujih diplom, individualna slika diplomanta, boljša preglednost kvalifikacij in študijskih programov. Vsebuje pa tudi shemo o študijskem sistemu države. Tako si lahko druge države ustvarijo primerjavo, če diplomant išče zaposlitev v tujini.

Zadnja izmed odmevnejših novosti pa je sprememba stopnje izobrazbe. Ta sedaj stopenjsko izenačuje visokošolske strokovne in univerzitetne programe in jim dodeli nižjo stopnjo, kot bi jo dobili po prejšnjih študijskih programih. Študentje novih programov pridobimo staro sedmo stopnjo izobrazbe šele po opravljeni drugi stopnji. Tako se pojavi vprašanje glede trajanja študija. Namreč novi študijski programi naj bi bil krajši in bolj intenzivnejši od študija po starih programih. S tem bi prej prišli do izobrazbe in zaposlitve. Toda trenutno stanje je ravno nasprotno. Za pridobitev sedme stopnje izobrazbe, katero se je po starih programih pridobilo v štirih letih, sedaj potrebujemo pet let študija.

Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani je ena izmed prvih fakultet, ki je uvedla bolonjski sistem študija. V skladu z načeli in cilji Bolonjske deklaracije je prenovila študijske programe. Ovrednotila jih je s kreditnimi točkami in povečala obseg dela študentov. Študentom nudi tako redni kot izredni način študija, ter jim omogoča študentske izmenjave, na katerih študentje pridobijo nova znanja, se naučijo novega jezika, spoznajo druge kulture in nove prijatelje. Prav tako pa študentom v večini priznajo opravljene izpite v tujini.

Po končani fakulteti in pridobitvi diplome, pa pride čas, da si poiščemo zaposlitev. Tu se pojavi ovira, ki je posledica nesodelovanja države in delodajalcev, saj jih veliko

izmed njih ne ve, kaj točno pomeni bolonjski sistem. Kakšne so spremembe in zakaj so sploh uvedene. Prav tako ne vedo kako spremeniti njihov način poslovanja, kako jih umestiti v plačni sistem. Poleg tega smo tudi študentje zbegani pri branju oglasov za službo, saj so le redki prilagodili vsebino oglasov in pa potrebno stopnjo za zasedbo novemu sistemu študija. Vendar je potrebno priznati, da mnogim delodajalcem stopnja izobrazbe ne pomeni veliko in jih bolj zanima končana fakulteta, ponavadi je dovolj prva stopnja. Velik pomen namreč dajejo znanju in prilagoditvi sposobnosti posameznika delovnim razmera.

Vsaka reforma seveda zahteva svoj čas, tako lahko povzamem, da se bodo rezultati poznali šele tekom prihodnjih let. Večinoma je vpeljevanje novih programov šele v teku, zato se napake odkrivajo počasi, še počasneje pa se odpravljajo. To je tudi razumljivo, saj se fakultete srečujejo z izzivi, ki jih je potrebno podrobno preučiti, da se ne bi ponovno pojavili. Moje mnenje je, da bi se morala reforma uvesti bolj postopoma in bolj podrobno. Že na samem začetku, bi bilo potrebno preučiti vse delovne procese. Oblikovati študijske programe, ki bi temeljili na manjših skupinah, saj le tako lahko študentje kar največ odnesemo od predavanj. Hkrati pa je po mojem mnenju nepotrebna tudi obvezna prisotnost na predavanjih. Namreč študent ne more veliko odnesti od predavanj, ko pa večina poslušalcev klepeta in se ne zmeni za profesorja, ki pa, namesto, da bi razlagal snov, skuša ustvariti mir v predavalnici. Res pa je, da ni pri vseh profesorjih tako, je pa to pri večini. Kdor bo prišel na predavanja bo prišel zato, ker ga snov zanima, ker bi rad odnesel čim več od predavanj in si s tem tudi olajšal študij doma.

Z reformo je pričakovano nastala manjša zmeda okoli študijskih programov, trajanja študija, kreditnih točk, stopnje izobrazbe, diplome. Mnogi se sprašujejo ali je bila potrebna, predvsem pa pravilno izvedena. Menim, da so spremembe dobrodošle in pa včasih tudi nujne. Zato je prav, da do njih pride. Vendar ne hitro in z glavo skozi zid. Saj veste, počasi se daleč pride.

LITERATURA

1. BUGARIČ, Bojan. Kako daleč je od Bologne do Amerike. Pamfil. 2005, Pravna fakulteta, Ljubljana, str. 14-17.
2. GAŠI, Albert. Bolonjski proces - proces vključevanja slovenskega sistema izobraževanja redu EU. Diplomsko delo, 2005.
3. GAVRIČ, Nena. Reforma visokega šolstva in Bolonjska deklaracija: Quo vadis?. Diplomsko delo. 2008.
5. SETNIKAR CANKAR, Stanka. STARE, Janez. BOBNAR NAJŽER, Elizabeta. Podiplomski študij 2009/2010. Fakulteta za upravo, Ljubljana, 2009.
6. TAJNIKAR, Maks. Zgled za resen družbeni premislek: Bolonjska deklaracija. Sobotna priloga. 2009, let. 46, št. 247, str. 20 - 21 .
7. ZGAGA, Pavel. Bolonjski proces: Oblikovanje skupnega evropskega visokošolskega prostora. Center za študij edukacijskih strategij. Pedagoška fakulteta, 2004.

VIRI

1. Bergenski komunike, komunike konference evropskih ministrov. URL=http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00Main_doc/050520_Bergen_Communique.pdf«. 19 - 20. 5. 2005.
2. Berlinski komunike, komunike konference evropskih ministrov. URL=http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_vi_sokolstvo/Bolonjski_proces/Berlin_komunike_slo.pdf«. 19. 9. 2003.
3. Bolonjski proces. URL=[http://www.evropa.gov.si/si/vsebina/pogostavprasanja/vprasanje/news//afdd1f7722/?tx_evropafaq_pi1\[q\]=105](http://www.evropa.gov.si/si/vsebina/pogostavprasanja/vprasanje/news//afdd1f7722/?tx_evropafaq_pi1[q]=105)«. 30. 7. 2009.
4. Coimbra. URL=<http://www.coimbra-group.eu/reabp/document/REABP%20Report%20061012%20BS.pdf>«. 12. 10. 2006.
5. Fakulteta za upravo, predstavitev. URL=http://www.fu.uni-lj.si/horizont/razvoj_fakultete.asp« z dne 10. 8. 2009.
6. Fakulteta za upravo. Univerzitetni študijski program. URL=http://www.fu.uni-lj.si/studij/uni_namen_programa.asp«. 11.8.2009.
7. Fakulteta za upravo. Visokošolski študijski program. URL=http://www.fu.uni-lj.si/studij/vs_namen_programa.asp«. 15.8.2009.
8. Fakulteta za upravo. Univerzitetni študijski program upravna informatika. URL=http://www.fu.uni-lj.si/studij/uni_ui_default.asp«. 30.7.2009.
9. Fakulteta za upravo. Magistrski program. URL=http://www.fu.uni-lj.si/studij/mag_o_programu.asp«. 2.8.2009.
10. Fakulteta za upravo. Finance in računovodstvo v EU. URL=http://www.fu.uni-lj.si/studij/FINAC_o_programu.asp«. 2.8.2009.
11. Fakulteta za upravo. Študij na fakulteti. URL=<http://www.fu.uni-lj.si/studij/>«. 2.8.2009.
12. Leuvenski komunike. Komunike konference evropskih ministrov. URL=http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/document/s/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf«. 28 - 29. 4. 2009.
13. Londonski komunike. Komunike konference evropskih ministrov. URL=http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_vi_sokolstvo/Bolonjski_proces/London_komunike_slo.pdf«. 18. 5. 2007.
14. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Financiranje visokega šolstva. URL=<http://www.mvzt.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/12023/6082/>« z dne 24. 4. 2009.
15. Ministrstvo za visoko šolstvo znanost in tehnologijo. Ravni izobrazbe. URL=http://www.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/znanost_in_visoko_solstvo/visoko_solstvo/spremembe_zakona_o_visokem_solstvu/«. 9. 8. 2009.
16. MRAMOR, D. Zgrešeno urejanje visokega šolstva: države EU tekmujejo katera bo bolj učinkovito prešla na bolonjski sistem: Slovenija pa ne samo, da krepko zaostaja, staremu študiju daje celo formalno prednost. URL=http://www.mladina.si/tehdnik/200719/clanek/slo-komentar--dusan_mramor/«. 22.8.2009.

17. Praški komunike. Komunike konference evropskih ministrov.
URL=»http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_vi_sokosolstvo/Bolonjski_proces/praski_komunike_eng.pdf«. 19. 5. 2001.
18. Priloga k diplomi.
URL=»http://www.europass.si/dokumenti_europass/europass_priloga_k_diplomi.aspx«. 9. 8. 2009.
19. Shema terciarnega izobraževanja v Republiki Sloveniji.
URL=»http://www.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/znanost_in_visoko_solstvo/visoko_solstvo/dejavnost_visokega_solstva/#c296«. 5. 8. 2009.
20. Slovenski visokošolski sistem.
URL=»http://www.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/znanost_in_visoko_solstvo/visoko_solstvo/dejavnost_visokega_solstva/#c296«. 5. 8. 2009.
21. Ustanovitev visokošolskih zavodov.
URL=»http://www.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/znanost_in_visoko_solstvo/visoko_solstvo/bolonjski_proces/vsebina/#c501«. 9. 8. 2009.
22. Uresničevanje Evropskega visokošolskega prostora.
URL=»<http://www.dostop.si/novica.aspx?ID=68>«. 20. 10. 2008.
23. Vseživljenjsko učenje. URL=»<http://www.cmepius.si/vzu/vse-o-vzu.aspx>«. 8.8. 2009.

PRAVNI VIRI

1. Merila za kreditno vrednotenje študijskih programov po ECTS Sveta RS za visoko šolstvo. Ur. list RS, št. 124/04.
2. Uredba o uvedbi in uporabi klasifikacijskega sistema izobraževanja in usposabljanja. Ur. list RS, št. 46/06.
3. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu (Zvis-D). Ur. list RS, št. 63/04.
4. Zakon o visokem šolstvu (ZviS-UPB). Ur. list RS, št. 119/06.
5. Ustava RS. Ur. list RS, št. 33/91, 42/97, 66/06, 24/03, 69/04, 68/06.

SEZNAM SLIK

Slika 1: Shema terciarnega izobraževanja v Republiki Sloveniji	16
--	----

SEZNAM TABEL

Tabela 1: Poznavanje bolonjskega procesa v Evropski Uniji.....	22
Tabela 2: Nepoznavanje priloge k diplomi	23
Tabela 3: Primer izračuna ECTS kreditnih točk	26
Tabela 4: Prikaz ravni izobrazbe po starih študijskih programih in novih bolonjskih programih.....	29
Tabela 5: Prikaz stopenj izobrazbe in strokovnega naziva glede na zaključen bolonjski program	36

IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA

Podpisana Tjaša Gabrovšek, rojena 03. 04. 1985 v Ljubljani, študentka Fakultete za upravo, univerzitetni študijski program Uprava I. stopnja, vpisna številka indeksa 04036064, izjavljam, da sem avtorica diplomskega dela z naslovom Vplivi bolonjske reforme, ki sem ga napisala pod mentorstvom izrednega profesorja dr. Zdravka Pečarja.

V skladu z Zakonom o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo diplomskega dela na spletnih straneh Fakultete za upravo.

Diplomsko delo je lektorirala Petra Paternoster.

Ljubljana, september 2009

Tjaša Gabrovšek